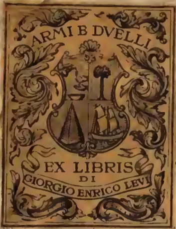

ARMI B DVELLI
EX LIBRIS
DI
GIORGIO ENRICO LEVI

ANTONII MASSAE GALLESII CIVIS ROMANI CONTRA VSVM DVELLI.

AD ILLVSTRISS. D. BALDVINVM MONTIVM.

ROMAE apud Valerium Doricum,
Anno Domini M.D.LIV.

ILLVSTRISSIMO D. BALDVINO MONTIO

ANTONIVS MASSA S. D.

*

SAEPE mecum, Vir Illustrissime, cogitanti quanta sit eius immanitas Duelli, quod apud Italos nostros iam diu specie tuendi militaris honoris in usu habetur, nihil omnino uisum fuit, quod aut humanitati, (quam scilicet uirtutem prae caeteris nationibus nobis ipsi tribuimus) aut diuinis, & humanis legibus, quibus tantum scelus prohibitum est, magis aduersetur, ac repugnet: ut nemini dubium esse debeat, quin isti, qui Duellum ipsum exercent, quiq; eius patrocinium suscipiunt, atque adeo ipsi Principes, qui in suorum hominum scelere, ac temeritate conniuentes illud tolerant, & permittunt, iudicandi sint nec humanitatis rationem habere, nec de Christiana religione, ut pios homines deceret, sentire: nisi fortasse quadam consuetudinis, & inueterati, ut sic dicam, abusus excusatione uti posse uideantur. Qua quidem excusatione ut minori spe ueniae posthac uti possint, uisum est mihi faciendum ut quibus olim rationibus Duelli feritatem manifestam fecissem, illiusq; patronorum

argumenta refutassem, eas in nostris Ciuilium obseruationum libris, quos cotidie contexinus, notatas in unum caput conijcerem, & à toto opere, ac labore nostro seiunctas in libri modum ederem, ac peruulgarem. Tu uerò potissimum occurristi, cui librum ipsum deferrem, atque inscriberem, tum quòd me ueterem clientem tuum, measq; res omnes tua beneuolentia, præsidioq; tegere consueuisti; tum etiam quòd apud germanum, concordissimumq; fratrem tuum uirum sanctissimum IVLIVM III. *Pont. Maximum, (si tanti rationes, ac scripta nostra tibi esse uidebuntur) auctor esse possis, ut tantæ feritatis impia, & uitiosa consuetudo tollatur. Nam, ut omittam summum dedecus, quod cum Itali uniuersi, tum uerò magis ipsi Principes admittunt; ut in eo ipso libro mihi uideor abunde ostendere, & probare: potest, nisi me fallit opinio, omni asseueratione affirmari, si quis asserat, & contendat Christianis hominibus licere ob priuatam causam, ut uulgo nunc fieri solet, id ipsum Duellum committere, eam opinionem contra sacras leges esse, atque adeo inter hæreticas opiniones connumerandam. Accipe igitur, Vir humanissime, librum, si minus stilo, dispositione, ac cæteris ornamentis insignem quæ sola ueritate contenti non admodum spectauimus, argumento certe, ac toto genere dignum tua lenitate, tua clementia, dignum ista tua natura ad beneficentiam, ad pacem, ad publicam denique salutem propensa; & pro*

tua pietate , ac religione ſingulari , ad memoriamq́; nominis tui ſempiternam in eam curam , cogitationemq́; incumbe , ut tam immani Duelli conſuetudine per te ſublata , tibi Reſpublica diuino , immortaliq́; beneficio deuinciatur .

Vale.

INDEX RERVM NOTABILIVM

quæ ad ipſum, de quo agitur, Duellum ſpectantes in primis ſuo quæq; ordine ab auctore tractatæ ſunt.

19 Duelli

A

19 Duelli

FINIS.

EX LIBRIS CIVILIVM OBSERVATIONVM ANTONII MASSAE GALLESII

CAP. CONTRA VSVM DVELLI.

HACTENVS *de officio militum tradidimus ea, quæ ad uniuersum simul exercitum, & quæ ad singulos, cum erga Ducem, & commilitones, amicosq; & hospites, tum in hostes*
1 *ipsos spectare existimauimus. Superest, ut dicamus de certamine singulari, quod sæpius ex prouocatione fieri contingit, unde uictoribus magna laus acquiri solet. Nam ex* Val. Max. lib.
ea re L. Sicinius Dętatus, qui octies ex prouocatione utro- 3. c. 2.
que exercitu inspectante uictor fuit: insignis euasit. Et Plin. l. 7. c. 28 Dion. lib. 1 c.
T. Manlius occiso prouocatore ex eius spolio Torquati no- Liui. lib 7.
men inuenit. Darius quoq; Arsani filius propter huiusmo- Diod. lib. 17.
di facinus Regiæ dignitati sustinendæ idoneus esse existimatus est. Nam cum Artaxerses Persarum Rex, qui & Ochus appellatus est, cum Cadusijs bellum suscepisset: quodam ex hostium numero, cuius robur, & animi constantia in ore omnium erat, prouocante ad certamen singulare Persarum aliquem, cum nemo progredi auderet; solus Darius periculo se obtulit, aduersariumq; uictum interfecit: qua ex re munera ingentia à Rege, & à Persis omnibus eam existimationem retulit: ut ei ad regnum adipiscendum fortitudinis quædam prærogatiua tribueretur.

Super eiusmodi pugna hæc ferè obseruaui, prouocato- 2
res ut plurimum fuisse ex barbaris, aut ex illius partis
exercitu, in qua minus uigeret militaris disciplina, & , si-
ue generalis & incerta esset prouocatio, siue singularis, et
Liu.lib.23.et 25. *certi hominis (quemadmodum Iubellius Taurea , & Ba-*
dius Campani equites, ille Claudiu Asellum, hic T. Quin-
tium Crispinum Romanos equites nominatim prouocaue-
runt) prouocatos nunquam in certamen prodijsse, nisi pri- 3
us Ducem percunctarentur , liceret ne extra ordinem in
prouocantem hostem pugnare ? Qua in re uideo peccauis-
De bello Goth. lib.3. *se Procopium, qui scripsit à Doca è Gothorum exercitu*
equite ad singulare certamen prouocatum esse è Romano-
rum exercitu , qui secum uellet armis confligere, atque illi
è Narsetis hastatis militibus quendam statim occurrisse, et
ipsum equo uectum , nulla Narsetis ducis , neque ueniæ ab
eo impetratæ mentione facta: Ac etiam alium insignem no-
stri temporis historiarum scriptorem, qui ad similem pro-
uocationem in singulare certamen statim, et inconsulto du-
ce ex altero exercitu uirum clarum cucurrisse describit .
Non inficior potuisse rem ita contingere ob militarem di-
sciplinam in illis exercitibus neglectam, sed quia hoc incer-
tum est , scriptores ipsi cum rem tacitam præterierint :
quod esset eorum militum officium uidentur ignorauisse .
Lib.3.c.2. *Quam notã ut uitaret Valerius Max. loquens de Q. Co-*
tio equite Romano, qui propter fortitudinem Achilles co-
gnominatus est, & Q. Metello Cos. legatus in Hispa-
niam profectus erat, ita inquit. Postquam cognouit à quo-

dam gentis huius iuuene se ad dimicandum prouocari, (erat autem illi forte prandendi gratia posita mensa) relicta ea, arma sua extra uallũ deferri, equumq; duci clam iussit, ne à Metello impediretur: & illum Celtiberum insolentissime obequitantem consectatus interemit, detractasq; corpori eius exuuias, ouans lætitia in castra retulit.

4 *Solent etiam Duces ipsi aliquando uel ex prouocatione, uel casu, ira, odioq; mutuo impulsi, aut etiam data opera sine prouocatione congredi.* Pyrrhus rex cum Panthaco Demetrij Macedonum regis duce, qui prouocauerat, congressus est, & duobus illum uulneribus affecit. Satibarzanes quoq; Ariorũ dux prouocator ab Erigio Alexandri duce uictus, & occisus est. Quo pacto ipse etiam Alexander cum Poro Indorum rege dicitur concurrisse. Huius generis est Aiacis cum Hectore apud Homerum certamen. Sine prouocatione autem, sed data opera, cum Spithobrates Daryge ner Præfectus Ioniæ, uir egregiæ fortitudinis, cum magna equitum manu ingentem ederet, Macedonum stragem; Alexander cõuerso equo cum illo singulari certamine congressus est; Quo pacto etiã Iunius Brutus Romanus Cos. cum Tarquinij Regis filio Arunte, & M. Marcellus cum Viridomaro Gallorum duce, & antea Romulus cum Acrone Ceninensium Rege sunt congressi: & Cyrus minor fratrem Regem, contra quem bellum gerebat, in acie conspicatus suo cinctum globo, continere se non ualens, uideo, inquit, hominem, statim'que in eum inuadit: & infesta hasta per loricam pectus uerberat.

Plut. in uita Pyrrhi.
Diod. lib. 17.
Iust. lib. 12.
Iliad. 7.
Diod. lib. 17.
Liu. lib. 20. et Plut. in uita Mar.
Liu. lib. 1.
Val. lib. 3.
Xenoph. de expe. Cyri l. 1.

Liui.lib.9. *Similis concursus factus est inter Q. Aemilium magistrũ equitum Romanorum, & Samnitum Imperatoris fratrem.*
Appia.in Lybico. *Siphax quoque in prælio conspecto Masanissa, ira concitus in eum fertur, cui læte Masanissa occurrit, diuq; singulari certamine inter se dimicant. Ad huiusmodi certamen no-*
Lib.3. *tandum extat Polybij præceptum, qui inquit, In singulari certamine oportet locũ, ubi aduersarium ferias, speculari, & quæ pars corporis nuda, quæ inermis sit, diligenter animaduertere.*

Est aliud quoque inter hostes singulari certamine con- 5
grediendi genus, cum utilitatis publicæ causa ex pacto utrinque inito deliguntur qui pro omnibus pugnent; ita ut ab ea parte stet uictoria, cuius pugil uicerit: quo pacto Ro-
Liui.lib.1. *mani, & Albani Horatios & Curiatios, qui bellum unius pugnæ euentu terminoq; definirent, constituerunt. Et cum*
Diony.li.3. *Heraclidæ post mortem Euristhei conati sunt in Peloponne-*
Herod. lib.9. *sum redire, Hyllus orationem habuit, non expedire, ut*
Diod. lib.5. *uterque exercitus confligendo periclitetur, sed ut alijs quiescentibus secum singulari certamine dimicaret is, quem Peloponnenses iudicarent sui exercitus præstantissimum. Accepta conditione Peloponnenses fœdus in hæc uerba percusserunt. Si uincet Hyllus Peloponnensium ducem, Heraclidæ in paterna reuertantur; sin uictus fuerit, retro Heraclidæ cedant, & exercitum abducant, nec per annos centum de reditu in Peloponnesum agitent: electusq; est, qui pro Peloponnensibus certaret, Tegeatum rex Echenus, qui singulari congressus certamine Hyllum interemit. Eius-*

modi uidetur esse Menelai cum Paride certamen apud Homerum, necnon Aeneæ cum Turno apud Virgilium. Ilia. l. 3. Aene. l. 12.

Ex his occasione data opportunus uidetur esse locus, ut eo de genere singularis certaminis loquamur, quod nostrates uulgari sermone Duellum nominant: tametsi ea non est actio militaris, neque hostilis, sed quæ propterea in antecedenti parte urbanarum obseruationum collocari potuisset. Quam rem tractaturus ab instituta scribendi ratione recedam necesse est: quandoquidem in superioribus ea mihi fuit potissima cura, ut docerem, quæ singulis de rebus obseruaui: hic uero nihil aliud acturus sum, nisi ut diluam quæ sunt ab alijs de duelli immanitate tractata, doceamq; eam esse rem à recta ratione abhorrentem, & prorsus a bene constituta ciuitate excludendam: & ab ijs, qui de duello nuperrime scripserunt, nec re ipsa, nec nomine satis intellectam.

Sed ut euidentior sit eorum, quæ dicentur, demonstratio: ante omnia ponendæ sunt definitiones, quas isti tra-
6 *diderunt. Vna est Iurisperitorum, qui ferè in hanc sententiam conuenientes, Duellum est, inquiunt, pugna singularis ad probationem ueritatis, ita ut qui uicerit, probauisse intelligatur. Nuper autem editus est liber Italico sermone scriptus, cui titulus est De Honore, in quo ponit auctor hanc definitionem. Il duello è uno abbattimento uolontario tra due huomini, per lo quale uno di loro intende prouare all'altro con l'armi, per uirtù propria, sicuramente, senza essere impediti, nello spatio di un giorno, che egli è huo-*

*mo honorato, & non degno di esser sprezzato, ne ingiu-
riato, e l'altro intende di prouar il contrario. Quasi lati-
ne aliquis ita diceret. Duellum est certamen uoluntarium,
duos inter homines, quo alteri quidem institutum est ar-
mis, suaq; propria uirtute, in loco ab externa ui tuto, &
impedimentis uacuo, intra unius diei spatium alteri ostende-
re se & honestum uirum esse, & dignum qui neque de-
spiciatur, neque iniuria afficiatur: alteri uerò propositum
est contrariũ palàm facere.* Harum *definitionum errores
præsertim posterioris, cuius multo plures sunt, ex infra-
scriptis, ut arbitror, patebunt.* Nunc *autem positæ sint,
ut intelligatur quam rem ipsi duellum esse intelligãt, itemq;
ut declarare possimus, qui circa illud sint errores.*

Non *dubito multos esse derisuros me, atq; hunc meum labo-* 7
*rem, qui rem adeo ueteri consuetudine usurpatam è menti
bus hominũ euellere posse mihi persuadeam.* Ego *uero hoc
primum admirabor, si Christi seruatoris nostri præceptis,
ac sacrorum* Theologorum *monitis, iurisq; ciuilis, & ca-
nonici sanctionibus, quæ hanc immanitatem improbant,
omniumq; antiquarum, & præsentium bene institutarum
gentium, apud quas nunquam permissa fuit, exemplis post-
habitis, falsam nostratis uulgi opinionem præferre malue-
rint.* Deinde *cum sciam alios multos errores progressu
temporis, & sapientum monitis fuisse è populorum usu
exclusos: spero fore, ut, cum intellexerint eam esse rem à*
Christiana *religione abhorrentem, à morali philosophia,
& à bene instituta* Rep. *discrepantem, ciuili, & canoni-*

ca lege damnatam, & honori, cuius solius causa tantæ im-
manitati prætenditur, detrahentem, non eum conseruan-
tem, spero inquam, fore, ut præter fortasse paucos, qui ex
eo negotio uictum sibi quærunt: cæteri hac relicta, ueram
tutandi honoris uiam ingrediantur. Quo pacto immanitas
illa, qua humanis olim hostiis sacrificabant: & falsa opi-
nio illa, qua sibi ipsis homines mortem consciscere, ne in
hostium potestatem uenirent, gloriosum esse putabatur,
per Christianæ religionis insinuationem ueritate reuelata,
detestabiles, & nefariæ omnibus apparuerunt: præsertim
cum hæc ipsa, de qua loquimur, magna ex parte abolita sit:
nemo enim est qui Longobardorum, & Federici Impera-
toris, aliorumq́; de indicendo per iudices ordinarios duello
leges sequatur, nec iam usquã permittitur ea priuatim, &
pro cuiusque libidine, certo aliquo, & ad id constituto in ci-
uitatibus loco pugnãdi licentia, qualis olim Perusiæ *in cam-*
po Bataliæ, Neapoli in Carbonaria, & Papiæ *simili quo-*
dam loco fuisse traditur. Postremo cum uideam uiros pro-
6 *bos, & sacros concionatores assidue in prauas consuetu-*
dines inuehi, malosq́; mores à Christiana religione, uitaq́;
ciuili dissidentes, quantocunque temporis usu inueteratos:
ab instituto non desistam, quin pro mea uirili parte in com-
mune boni aliquid conferre tentem, utcunque cessurus sit
persuasionis euentus; ideoq́; nunc ad propositum reuertor.
Quæsitum est, *fuerit ne duellum ab antiquis inuentum.* 8
Omnes fere, Mutio Iustinopolitano *excepto, qui (nisi fal-*
lor) huius rei peritior fuit, & minus incaute scripsit,

Bal. ĩ l. athle. ff. de his qui not. infa.

Paris de duello lib. 8. c. 20.

Flori. in l. qua actione. §. si quis in colluc. ff. ad aquil.

duellum antiquissimum esse aiunt, & à Mantineis *repertum,* Atheneum *testem citant libro quarto ita dicentem:* Hermippus *in primo de legum latoribus, eorum, qui singulari certamine dimicarent, inuentores fuisse tradit* Mantinienses, Demonacte *uno ex ciuibus auctore, eiusq; rei imitatores fuisse* Cyrenenses: *& paulo infra subdit: quòd autem antiquus fuerit mos singulari pugna decertantium, meminit* Aristophanes *in* Phœnissis *de* Oedipi *filiorum monomachia loquutus.* Alciatus *uero* Iureconsultus *rem exaggerando ait. Ego stygij tyranni bella mundo inuehere meditantis rudimentum, et idcirco uetustissimum huiusce digladiationis usum satis & super scio: cum &* Homerus *non uno in loco eius meminerit, qui nunc* Menelaum *cum* Paride *pro* Helena *singulari certamine coram utroque exercitu certantem inducat, nunc* Aeneam *cum* Diomede, Hectorem *cum* Aiace: Virgiliusq; *maximus Poetarum* Aeneida *suam* Turni *nece concluserit, qui pro uxore* Lauinia *cum* Aenea *Phrygio manum conseruerat.* Hæc illi. *Quæ omnia sunt falsissima. Inciderunt enim illi in hos errores ob ignorantiam rei, quam tractabant: cum non animaduerterent plura esse genera singularis certaminis: quæ ignoratio fecit, ut etiam in nomine errarent: omnes enim uno ore idem esse ponunt duellum, de quo ipsi scribunt, cum eo, quod significat apud* Græcos Monomachia, *& apud* Latinos *certamen singulare: cum duellum ab eis definitum, ut ex ijs quæ infra dicentur, apparebit, tanquam barbarum & nouum inuentum, neque* Græce, *neque* Latine

proprium

proprium nomen habeat. Id uero quod Mantineis attribuit Hermippus, de eo duntaxat certamine, quo duo, plures'ue hostilium exercituum pugiles delecti ex pacto pro omnibus pugnant, intelligendum esse, clarum est ex hoc ipso, quod is citat ex Aristophanis Phœnissis filiorum Oedipi monomachiam; quanquam error uidetur in nomine Aristophanis: is enim Comicus fuit, cuius non extat comœdia talis, neque id est argumentum ad comœdiam aptum, sed extant Euripidis Tragici Phœnissæ, ubi describitur certamen ab Hermippo citatum. Verum quicunque is fuerit auctor, illud certum est Etheoclem ad exercitum Achiuorum, qui Polynicem in regnum reducturi Thebas accesserant, ad ipsosq; Thebanos ita loquutum esse. Nolite pro nobis mortem obire: ego enim ipse solus committam fratre cum meo pugnam, & si interfecero hunc, domum habitabo solus, uictus uero huic dedam ciuitatem: his auditis Polynices rem approbauit: Post hæc uero fœdera fecerunt; & iureiurando inter se dato, armati in interuallo utriusque exercitus ambo certantes occubuerunt.

9 *Vt aũt oĩa sint clariora, pono plura singularis certaminis esse genera, totidem scilicet, quot sunt causæ, propter quas in certamen uenitur. Summa autem illorũ diuisio hæc est: quædam enim sunt ex causa publica, quædam ex priuata. Causa uero publica interdum est ex utilitate, quemadmodum contingit in exemplis supra positis, cum ex hostibus duo, uel plures ex prouocatione, uel improuiso concursu, aut etiam ex pacto singulariter pugnant. Interdum ex de-*

Alberi. in l. Athletas. ff. de infam.

lectatione, quam afferebant olim in ludis publicis gladia-
torum certamina, & quæ posterioribus seculis appellata
sunt giostræ, & torneamenta. Priuata causa etiam est
multiplex: interdum enim fit pugna ob inanem quandam
gloriam militaris uirtutis ostentandæ gratia: interdum
propter odium quibusdam inter se penitus insitum: inter-
dum honoris conseruandi, & iniuriæ propulsandæ gratia,
uel demum pro innocentiæ experimento, aut pro cuiuscun-
que ueritatis in iudicio, uel extra iudicium manifestatione.
Quæ omnia prout diuersas habent causas, ita & diuer-
sas habent probabilitatis, concessionis'ue, & prohibitio-
nis, necnon iustitiæ, & iniustitiæ rationes. De primis 10

B. Aug. in li. quæst. c. dominus. 23. q. 3. Gl. d. c. dominus 23. q 3. S. Tho. 22. q. 40. arg. 3.

enim tribus generibus, cum inter hostes fiant, nemo unquam
dubitauit, quin legitima sint, & quin liceat in eis uti etiam
insidijs, & astutijs: cum leges etiam sacræ testentur ni-
hil ad iustitiam interesse, cum iuste susceptum est bellum,
siue aperte, siue ex insidijs quis pugnet, dummodo data
fides non frangatur, aut mendacium non dicatur. Hac in
re lapsus est auctor libri de honore, qui putauit huiusmo-
di certamina iudicanda, & dirigenda esse ad regulam sui

c. Monomach. 2. q. 3.

duelli, quod infra latius explicabitur. Nicolaus quoque Pa-
pa nominis æquiuoco uidetur fuisse deceptus, cum inter
prohibita uideatur ponere ea, quæ inter hostes utilitatis
publicæ causa fiunt certamina, quale gessit Dauid cum Go-
liath. De gladiatoribus lex erat uel publica, uel à mune- 11
rarijs posita, quibus armis, & modis certarent, similiter
& de pugnantibus in torneamentis, quæ lex seruanda

erat. Sed hæc nullam habent cum hoc, de quo loquimur, duello communionem: & ambo sunt prohibita: gladiatorum quidem certamina prius per Honorium Imp. *lege desuper lata, de qua meminit* Nicephorus: *deinde lege* Magni Constantini Imperatoris: *torneamenta uero concilio* Tomo. 13. in princ. C. de gladiat. lib. 11.

12 *Lateranensi. Ad ostentationem roboris certant quidam gloriæ nimium appetentes, ebrij, ut puto, facti fabulosis eorum, quos uulgus equites errantes appellat, lectionibus: quod ipsum quoque haud antiquum est uanorum hominum inuentum, qui quasi non semper alicubi essent iusta bella, in quibus cum laude uires suas experiri possent, maluerunt in otio ciuili per cruenta singularium certaminum spectacula suam uanitatem insignem facere.* Hoc *pacto* Sordellus Mantuanus *quinque & uiginti equitibus intra* Italiæ *fines deuictis* Lutetiam Parrhisiorum *profectus tres eodem die equites dicitur superauisse.* Et Emanuel Hispalensis *per* Mauritaniam *fortissimum quenque prouocans, septem obtruncauit, quorum capita* Hispalim *retulisse fertur.* Insignis *uero uanitatis exemplum est* Suerus, Hispanus *et ipse, qui auorũ memoria ineunte anno, quo erat* Compostellæ Iubileus *de more celebrandus, põtem amnis ad* Asturiã *fluentis custodire statuit, hac lege uiatoribus proposita, ut quisq; uellet pertransire pontem, uel se quasi uictum, et uirtute inferiorem dato munusculo profiteretur, ut puta calcari, siue chirotecha: quod si hoc alienũ sua gloria, et dignitate duceret, nõ aliter q̃ uicto custode transiturus ad singulare, siue pedestre, siue mallet equestre certamen se compararet:*

c. 1. et 2. ext. de torneamẽ. — Eg. exempl. lib. 3. — Sepulueda de mil. disc. l. 3.

ad quod ille omnis generis arma, & equos sibi, atque ad=uersario paratos habebat: Rumore indicti belli ex Gallia, Germania, & Britannia multi uanitate similes exciti eò confluxere: quorum nemo pontem transire tentauit, quem non Suerus aut prostrauerit, aut deditionem facere ex le=gis præscripto coegerit. Hoc quoque genus nihil commu=ne habet cum eo duello, contra quod scribimus. Hic enim à præscripta pugnæ lege discedere non licet, & quoniam de sola gloria certatur: permittendum est, ut casu lapsus aduersarius sese erigat, gladioq; fracto ut alium sumat; et huiusmodi humanitatis liberalitatisq; officijs certãdum, quæ plerunque secus agenda sunt in duello. At eũ, qui propter 13
iræ exaggerationem insitumq; odium inita pugna, ratione, modoq; regi non potest, sed impetu fertur, ac rapitur usque ad iræ, odijq; satietatem, ferè descripsit Poeta, qui dixit.

Horat. serm. 7. lib. 1.

Hoc etenim sunt iure molesti,
Quo fortes, quibus aduersum bellum incidit: inter
Hectora Priamiden, animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis: ut ultima diuideret mors: & quæ se=quuntur.

Huius itaq; modi cũ fuerit Achillis, et Hectoris certamen, 14
aliorumq;, de quibus supra est facta mentio: falsò repreben ditur Virgilius ab auctore isto libri de honore, qui, ut supra dixi, ad regulam sui libri omnia huiusmodi dirigenda esse censet, et qui uel si rectè loqui potuisset: tamen sese cohibere debebat: ne contra tanti Poetæ auctoritatem loqueretur. Sed eius pugnæ diuersa fuit ab huius duelli tractatione ra=

tio, cum non solum ira, odiumq; inter Aeneam, et Turnum intercederet: sed ageretur etiam ex pacto de uxore Lauinia, & Latini regno: quibus in rebus non solum iniurias ulcisci, sed etiam riuales, & æmulos natura impellente de medio tollere concupiscimus. Quæ uero pro innocentiæ experimento, seu cuiuscunque ueritatis in iudicio manifestandæ causa per iudices concedebantur duella, barbarorū moribus, & legibus fuerunt introducta, cum deficerent probationes: sicut iure ciuili Romanorum, & antea apud ff. de iureiu. l. Græcos, & quascunque alias bene constitutas Respublicas Arist. concessa erat iurisiurandi delatio, qua, siue ille sit actor, Isocr. siue reus non ualens, seu nolens legitimis probationibus Quint. uti, super eo quod probandum est, offert aduersario iusiurandum, eum sic quodammodo prouocans iureiurando, ita ut is cui offertur, iuret: uel in offerentem reÿciat. Hoc genus duelli praua Longobardorum consuetudine usitatum ab eorundem Regibus in Italia contractum, & restrictum fuit ad decem, & octo causas: à Frederico Imperatore ad quattuor duntaxat: à Philippo uero Francorum Rege ad saxo. lib. 5. tres tantum. Solum inuenio Frotonem Danorum regem hu hist. Danicæ. ius immanitatis comprobatorem, à quo lex condita esse memoratur, ut omnis lis, & controuersia ferro decerneretur, quòd speciosius existimaret esse uiribus, quàm uerbis confligere. Verum hic quoque nulla est cum duello, de quo loquimur, comparatio, cum eæ pugnæ fieri non possent nisi armis, & modis per eas leges definitis: & concederentur non honoris, sed purgationis causa certis in rebus

De purg. uul. c. 1. & 2. & de cler. pug. in duel. c. 2.

definitis; quæ sunt etiam prohibita per sacros canones. Errant propterea, qui duellum uulgare Italicum cum illo iudiciali comparantes argumentantur ipsum esse simile iudicio, habereq́; actorem, reum, iudicem, & alias similitudines, quæ omnia ostendentur infra à ueritate longe distare.

Restat ultima species huius immanitatis, quod duellum 16
dicitur, et in Italia nunc est in usu frequenti: fitq́; extra iudicium sine certa iudiciorum lege, tantum, ut isti credi uolunt, honoris tuendi, ignominiæq́; propulsandæ causa, cuius, ut dixi, qui hactenus de eo scripserunt, et nomē, & notionem, uimq́; & originem uidentur ignorauisse. Dicunt 17
enim nomen eius fuisse apud Græcos monomachiam, apud Romanos singulare certamen: cũ ea fuerint apud utrosq́; generalia nomina non magis unius quàm alterius generis, sed quæ omnis generis certamina singularia significarent: nec, ut puto, reperietur apud Græcos, aut Roma- 18
nos, aut Carthaginenses, aut Persas, aut Hebreos, aut demum aliquam bene constitutam Rempublicam, huiusmodi pugnæ genus unquam fuisse permissum, aut cognitum: incognitæ autem rei non potuit apud illos esse nomen proprium. Mutius affirmat fuisse inuentum Longobardorum, sed is quoq́; fallitur, quoniam Longobardorum leges id nō permiserunt, nisi in certis, ut ante dictum est, & expressis causis, atque id in iudicio, armisq́; & modis definitis: quam autem originem, quod'ue initium ego huic immanitati fuisse existimem, dicam infra, ubi definitiones supra

19 *positas excusserimus.* Ureconsultorum *definitio dicentium,*
Duellum *esse pugnam singularem ad probationem ueritas-*
tis, non concludit propriè rem, de qua agitur, quoniam ea
uerborum amplitudo complectitur etiam illud Longobardo-
rum, & aliorum iudiciale duellum, & propterea non ho-
noris conseruandi, & ignominiæ propellendæ tantummo-
do causa, sed cuiuscunque rei probandæ occasione duel-
20 *lum suscipi uideretur.* Altera *uero definitio pluribus la-*
borat uitijs, quæ quoniam ad eorum, quæ infra dicentur,
clariorem demonstrationem conferent: singula excutere
decreui.

Dicit primum esse certamen uoluntarium, ut ipse auctor
explicat, ad differentiam eorum, quæ fiunt necessitate,
perinde ac si dixisset ad differentiam gladiatorij: cum gla-
diatores à lanistis ut pote serui à dominis inter se certare
cogerentur. Hoc *quidem pertransiri posset: nisi auctor*
21 *ille moralem philosophum professus omnia ad perpendicu-*
lum philosophiæ moralis exigere uoluisset. Ego *uero hac*
opinione ducor, ut statuam neminem unquam nisi fa-
tuum, aut ebrium in certamen huiusmodi sponte de- **Herod. lib. 7.**
scendisse, memor prudentis sententiæ Demarati *Sparta-*
22 *ni illius, qui cum* Xerse *in* Græciam *transituro disse-*
rens, ait, Ego *neque cum decem promittam me posse di-*
micare, neque cum duobus, ac ne singulari quidem cer-
tamine libens certauerim, at si necesse fuerit, aut uehe-
mens discrimen institerit, promptissime cum uno quo-
uis istorum omnium dimicarem, qui se singulos aiunt.

idoneos ad dimicandum cum ternis Græcorum. Hæc ille.
*Quapropter si tantam uim in animis hominum, quantam
isti aiunt, conseruandi honoris, & propulsandæ ignomi-*
Arist. Ethic. *niæ cupiditas habet: non minorem homini honoris cupido
necessitatem ea cupiditas quasi domina afferre uidetur, q;
olim gladiatoribus lanistæ.* Poterat igitur à Philosopho
prætermitti in definitione uox illa, VOLVNTARIVM,
cum philosophice loquendo, id non simpliciter, sed ui sit
In tract. duel. *uoluntarium.* Quam *ob rem rectius fecisse, ac melius in ea*
in princ. *parte rem expressisse uidetur* Ioannes *à* Lignano *iurecon-
sultus, qui eam non simpliciter uoluntariam, sed delibera-* 23
tam pugnam appellauit. Recte *autem à me fatuos, ebriosq;
appellatos esse hos, qui nulla ui, ac necessitate coacti in eius-
modi certamen præcipites feruntur, non negabit, qui præ-*
Lib.7. *ter* Demarati *sententiam* Liuij *quoque uerba considerae-
rit.* Cum Gallus, *ait ille, eximia corporis magnitudine for-
tissimum* Romanorum *ad pugnam prouocauisset,* T. Man-
lius Dictatorem *percontatus ait,* Si tu *permittis, uolo ego
illi belluæ ostendere, quando adeo ferox præsultat hostium
signis, me ex ea familia ortum, quæ* Gallorum *agmen ex
rupe* Tarpeia *deiecit: impetrataq; à* Dictatore *uenia, æqua-
les armatum, adornatumq; aduersus* Gallum *stolide lætum,
& linguam etiam ab irrisu exerentem producunt.* Ali-
bi etiam cum Scipio *munus gladiatorium ederet, mortuo*
Lib. 28. *patri, patruoq; eum honorem tribuens:* Gladiatorum *(in-
quit* Liuius*)* *spectaculum fuit non ex eo genere hominum,
ex quo lanistis comparare mos est seruorum delectu, ac li-*

bertorum,

bertorum, qui uenalem ſanguinem habent: uoluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. Nam *alij miſſi ab* Regulis *ſunt ad ſpecimen inſitæ genti uirtutis oſtẽdendum, alij ipſi profeſſi ſe pugnaturos in gratiam* Ducis, *alios æmulatio, & certamen, ut prouocarent, prouocatiq́; haud abnuerent, traxit: quidam, quas diſceptando controuerſias finire nequiuerant, aut noluerant, pacto inter ſe, ut uictorem res ſequeretur, ferro decreuerunt: neque obſcuri generis homines, ſed clari illuſtresq́;* Corbis, & Orſua *patrueles fratres de principatu ciuitatis, quã* Ibem *uocabant, ambigentes ferro ſe certaturos profeſſi ſunt, cum uerbis diſceptare* Scipio *uellet, ac ſedare iras: negatũ id ambo dicere communibus cognatis, nec alium* Deorum, *hominum'ue, quàm* Martem *ſe iudicem habituros eſſe.* Euentus *autem pugnæ his uerbis à* Liuio *concluditur.* Maior *uſu armorum, & aſtu facile ſtolidas uires minoris ſuperauit.* Verba *quoque* Diodori *ſunt attendenda, cum ait.* Lib. 17.
Erat *inter* Alexandri *conuictores* Macedo *quidam* Coragus *nomine, qui corporis robore, & rebus ſtrenue geſtis multum præſtabat, is uino incaleſcens ad certamen ſingulare* Dioxippum Athenienſem *athletam, cui ob pleraſque inſignes uictorias coronæ præmium datum fuerat, inuitauit.*
24 Hoc *autem, quod ſentimus, ex eo magis etiam confirmari uidetur, quòd perſpicuum eſt, prouocatores ipſos, quemadmodum ſtulte, & nulla cogente cauſa ad prouocandum impelluntur, ita etiam ſtolide certare, & ut plurimũ ſuccumbere.* Quod *interea dictum ſit de illis, qui ad oſten-*

tandam uirtutem fortissimos prouocant: nam de ijs, qui
nostratum more duello certant, infra considerabimus.
Sequuntur in definitione uerba hæc. INTER DVOS 25
HOMINES, Exponit *ipse, ut excludantur certamina plu-*
rium aduersus totidem, cum illa non sint proprie duella,
quod ostendit etiam ipsum uocabulum: quod quidem dictũ
à Mutio *prius irrisum est, cum nulla ratio reddi possit,*
quin una, & eadem controuersia coniunctim esse possit in-
ter plures, quæ inter duos. Nominis *uero etymologia non*
magis est uera quàm sit ea, quæ ab imperitis dicebatur
esse DIALOGI, *cum tamen in sapientissimorum libris ui*
deamus plurium quàm duarum personarum esse dialogos.
Illa etiam paulo post sequuntur. PER VIRTVTEM
PROPRIAM, *ad differentiam, inquit auctor, eorum, qui*
uti uolunt insidijs, & aliena uirtute, idest, ut uulgo lo-
quimur, alieno ualore: & ad excludendum armorum,
& quarundam huiusmodi rerum meliorem conditionem,
quæ uulgo dicitur Auantagio; *ad excludendum etiam, quæ*
casu, & fortuito incidunt, quibus adiumentis non compa-
ratur honor, cum ea non sufficiant ad probandum aliquem
esse uirum honoratum: quia si honor est præmium uirtu-
tis, acquiri non potest nisi per uirtutem. Hic *quoque au-* 26
ctor iste (nisi fallor) aberrat à uero: cum astutia, & pru-
dentia sint uirtutes magis propriæ hominis, q̃ uires corpo-
ris, quæ sunt magis propriæ taurorum, & aliorum bru-
torum: quapropter sapienter ait Plutarchus. Hominum
propria uis in animi ratione consistit, qua & elephantes

per syluas pedicis capit, frenat equos, subiugat boues aratro, uolucria deijcit arundinibus, & in profundo submersa retibus extrahit: hæc est hominis uis, quæ multo uberius se profert, cum ambitus terræ, cœli magnitudines, et stellarum circulos prosequendo non fatigatur: Hæc erant Hercule digna: *quis non Vlysses, quàm Cyclops esse malit?* Et *quemadmodum supra dixi, dato iusto hoste, etiam per sacras leges ex insidijs pugnare liceat, & quacunque meliore conditione uti, si quis ab adiumentis paratior sit, quæ sibi sua industria comparauerit, dummodo absit mendacium, & fides non fallatur: quod etiam probari potest exemplis, excepto eo certamine, quod suprà dixi ad solam ostentationem fieri, & falsæ gloriæ acquirendæ causa.* Nam; *ut omittam id, quod semper omnibus ducibus usitatum fuit in omnibus bellis, in quibus nemo est, qui neget minoris esse momenti, quæ palàm, & aperta ui fiunt, quàm quæ dolo, & astu conficiuntur, nemo fuit ex magnis* Imperatoribus, *siue quis* Alexandri, *siue* Scipionis, *siue* Cæsaris, *aut aliorum quoruncunque res gestas percurrat: quin libentius astutia, & insidijs, quàm ui aperta uincere maluerit: atque etiam ea de re gloriatus fuerit: quapropter multi à studiosis conscripti sunt strategematum libri.* Nemo *etiam negabit quin & in hoc genere ualeat argumentum sumptum à bello uniuersali ad singulare certamen, posito quod utrunque sit iustum, & quod illud particulare sit pars illius uniuersalis.* Ad hanc *rem tamen singularis etiam certaminis exempla non desunt.*

Strabo lib. 9. Polyæn. li. 1. Suidas. Bellum erat Athenienſibus cum Bœotis de Melenis uico: Xanthus autem Bœotorum dux prouocauit Athenienſium regem Thimetem: recuſante autem illo Melanthus Meſſeniorũ rex Athenis profugus pollicitus eſt ſe imperij cauſa pugnaturum: congredientibus eis, Melanthus ait Xantho, atqui iniuriam facis, qui comitatus uenis ad pugnam: Xanthus conuerſus, ut alterum, ſi quis erat, aſpiceret: à Melantho confixus iaculo, peremptus eſt. Athenienſes eo ſtratagematis dolo uictoriam adepti, Melanthum regem fecerunt: diemq; feſtum annuum inſtituerunt, quem uocant Apathuriam, ideſt deceptoriam; Tantum abeſt, ut inſidijs, & aſtutia contra hoſtes uti ſit dedecori. Alexander quoq; Magnus cum Sphithobrate Ioniæ præfecto ſingulari certamine, ut ſupra dixi, congreſſus, meliorum armorum conditione, quam ei ſors tulerat, prudenter uſus eſt: nam, cum eius lanceæ ferrum in illius thorace fractũ uulnus irritum feciſſet: & Perſa, qui prius telum in Alexandrum coniecerat, gladio ſtricto in eum ferretur: non puduit Alexandrum altera lancea ſtatim arrepta barbarũ magno uulnere in faciem illato conficere. Itaque Virgilius iure reprehendi non poteſt, qui fecit Turnum ſub finem certaminis ſolo gladio uſum, haſta ab Aenea transuerberari. Præterea, ut in exemplo ſupra poſito claris uerbis inquit Liuius, Corbis natu maior uſu armorum, & aſtu facile ſtolidas uires Orſuæ patruelis natu minoris ſuperauit, quibus uerbis nihil eſſe poteſt expreſſius ad probandum id quod ego ſentio, licere, decereq; hoſtem in duel

(Diod. lib. 17. — beside "der quoq; Magnus")
(Lib. 28. — beside "bis inquit Liuius")

lo astu magis, quàm solis uiribus superare. Quòd si contraria sentientes auctorem istum sequi uellemus, incideremus in magnas tricas, quæ rem facerent infinitam, & inextricabilem; Semper enim gladius, exempli causa, fractus, uel è manu in terram lapsus, restituendus, & certator cadens erigendus, subleuandusq; , aut etiam casu aliquo uel aduersarij uirtute uulneratus, uel debilitatus ad æqualitatem redigendus, uel ita dimittendus esset, quo nihil dici potest absurdius.

Refutatur opinio ista eiusdem Liuij *exemplo alio, qui,* Lib. 1. *consertis, inquit, manibus duo* Romani *super alium alius uulneratis tribus* Albanis *expirantes corruerunt, ad quorum casum cum conclamasset gaudio* Albanus *exercitus,* Romanas *legiones iam spes tota, nondum tamen cura deseruerat exanimes, uice unius, quem tres* Curiatij *circunsteterant. (hoc loco satis liquet non fuisse dedecori tribus unum circunsistere: uideamus quæ narrare pergit* Liuius) *Fortè is integer fuit, ut uniuersis solus nequaquam par, sic aduersus singulos ferox: ergo, ad astutiam scilicet conuersus, ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, contigitq; ut spes eum minime frustraretur. Illis enim, ut quenque uulnere affectum corpus sineret, per interualla insequentibus, duos unum post alterum, prius quàm fratres consequerentur, conficit, iamq; æquato Marte singuli supererant, sed nec spe, nec uiribus pares: alterum intactum ferro corpus, & geminata uictoria ferocem in certamen tertium dabant, alter fessum uulnere, fessum cursu*

trahens corpus, uictusq; fratrum ante se strage uictori obiicitur hosti: nec illud prælium fuit: Romanus exultans male sustinenti arma gladium superne iugulo defigit. Itaque rectior est eorum sententia, qui explosis puerilibus istis erga aduersarium liberalitatibus dicunt æquum esse, certantes suæ fortunæ permitti: ut eos casus perferant, quibus se ipsi sponte subiecerunt. Nam fieri non potest, ut 27
præstantia remota, æquabilitas constituatur; quod ex Federici Imperatoris uerbis colligi potest, cum inquit. Vix enim, aut nunquam duo pugiles inueniri poterunt sic æquales: ut uel in totum non sit alter altero fortior, uel in aliqua parte sui uigore maiori, & potiori uirtute, uel saltem ingenijs alter alterum non excedat. Hæc ille. Sequuntur hæc in definitione uerba. IN LOCO AB EXTERNA VI TVTO, ET IMPEDIMENTIS VACVO, ATQ. INTRA VNIVS DIEI SPATIVM. ad differentiam, inquit, eorum certaminum, quæ fiunt in locis non tutis, ubi locus iniurijs, & impedimentis esse potest: & quia prouocator non se obligat in infinitum tempus. Hæc 28
omnia, cum declarent non ipsius duelli uim, & naturam, quam substantiam uocant, sed accidentia, quæ possunt citra subiecti corruptionem abesse, & inesse, omitti poterant; præsertim id quod dicit de spatio unius diei: nihil enim repugnare uidetur, quin, si ita conueniat, in plures dies certamen prorogari possit. Reliqua sunt uerba, quæ declarant propositum esse prouocatori quidem probare se hominem esse honoratum, & dignum, qui nec iniu-

Ioan. Lig. col. pen. q. 8.

c. Monomach. in Cōst. regni lib. 2.

riam accipiat, nec despiciatur: quæ uerba se ait auctor posuisse, ut actoris, qui passus est iniuriam, officium ostenderet: alteri uero propositum esse probare contraria: ut significaret officium rei, idest eius, qui prouocatur, ob id, quòd alteri iniuriam fecerit, de quibus posterius erit disserendum.

Hactenus probauisse mihi uideor nonnulla ex propositis, istos uidelicet scriptores nesciuisse quid esset proprie duellum, de quo ipsi scribebant: eiusq; proprium nomen ignorauisse, ac multo magis originem, & initium, neq; animaduertisse ipsum esse suis proprietatibus ab alijs singularium certaminum generibus distinctum. Nunc restat ut demonstrem, duellum non esse adiumentum, siue instrumentum honori tuendo congruens, aut necessarium, aut idoneum: idest (ut ita loquar) non esse medium sufficiens conseruando, recuperandóue honori, & iniuriæ, ignominiæq; propulsandæ. Præterea circa eius usum, & tractationem, etiam ut in re mala, pleraq; praue, & contra rationem instituta esse: ac potissimum optionem eligendi arma, quæ prouocato dari solet: quo nihil absurdius existimari potest: ea demum, quæ dicuntur de actore, & reo, & de comparatione duelli cum iudicio ciuili, uana esse atque inania. Sed antequam longius procedam, nolo prætermittere, quin dicam id quod sentio de huius malæ ac barbaræ consuetudinis origine, ac duelli per eiusmodi consuetudinem introducti definitionem subijciam.

Origo, si quis certum illius tempus, certumq; auctorem 29
exquirat: omnino est incerta: quoniam generaliter omnis
consuetudinis & principium nescitur ut plurimum, & au
ctor certus nullus proferri potest. Nam *imprudentibus no*
bis sese consuetudo insinuat, uoluntatesq; nostras obscure
primum, tum etiam aperte sibi conciliat: postremo tantum
acquirit auctoritatis, & gratiæ, ut regnet, domineturq;
perinde ac lex, & interdum lege uehementius, & acrius.
Veruntamen *si coniecturæ locus est: ab his initijs, ut exi-*
stimo, res profecta est. Victis, *& oppressis* Longobardis 30
Italia *fuit à multis* Regulis*, uel potius tyrannis in parteis*
diuisa, & occupata: hi, partim quia, ut erant uiribus, &
armis debiles, non poterant omnino quosdam insolentes, et
contumaces homines ab iniurijs arcere: partim quia, quod
proprium est tyrannorum, feroces, & manu promptos,
qui fermè duelli occasiones aucupari solent, formidabant:
ut simul utraque se molestia liberarent, cœperunt in eorum
dissidijs conniuere, deinde paulatim permittere, ut singu-
lari certamine se se ipsi perimerent: præsertim cum Re-
guli ipsi, & tyranni haberent exemplum Longobardo-
rum: & id permittentes (quod boni principes nunq; con-
cessissent) suæ tyrannidi consulerent: dum feroces illi sese
de medio alius alium tollerent. Hos *uero cum paulatim*
alij interposito falso honoris nomine imitarentur: res ad
istam, quæ nunc uiget, immanitatem processit. In *hanc me*
sententiam perduxit historiarum lectio, quoniam ante de-
letos Longobardos *nullam inuenio huius rei factam esse*

Arist. Polit. lib. 5. c. ij.

mentio-

mentionem : quam rem tyranni postea, ut uerisimile est, permiserunt. Definitionem uero antequam ponam : non erit alienum ab instituto, si meam de hac immanitate opinionem aurea sententia Ioannis Gersonis theologi celeber In serm. de S. Ludouico.
31 *rimi confirmem.* Ex his, *inquit ille, qui duello certant, alij cupiditate opum mouentur, alij ambitione gloriæ, uiri fortis, & strenui splendorem usurpantes : uerum ut primi plerunque non falluntur, quia plerique ex eis locupletes ca ratione facti sunt (scilicet à stultis quibusdam principibus tanquam uiri fortes liberaliori stipendio munerati) ita alteri fortitudinis, aut strenuitatis gloriam propter huiusmodi præsumptam audaciam nunquam sunt assecuti.* Ad hanc *rem testimonio* Ciceronis *utitur, cuius hæc uerba subijcit.* Offi. lib. 1.
Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis, & laboribus, si iustitia uacat, pugnatq; non pro salute communi, sed pro suis commodis, in uitio est. Ex *his omnibus hæc mihi uide-*
32 *tur effici posse apta definitio.* Duellum *est singulare certamen, quod homines quidam legum contemptores, specie ac nomine conseruandi, recuperandiue honoris, & ignominiæ propulsandæ, re autem uera pecuniarum, aut falsæ gloriæ, seu affectatæ uindictæ, uel æmulationis causa, missis ultro citroq; libellis, ad locum, & diem certum conuenientes, armis à prouocato electis, committunt.* Qua *ratione constent, ac defendi possint singulæ huius definitionis partes ut item explicem, non laborabo, cum ex his quæ supra dixi, facile colligi posse uideantur, & ex his quæ infra dicemus maiorẽ declarationẽ sint habituræ.*

Quærit auctor libri de honore, quod alij quoque prius quæsiuerant: ad quem præcipere, ac disputare de duello, & quæstiones de illo positas dissoluere pertineat. Ibi multis uerbis reprehendit & eos qui ad iurisperitos, et eos qui ad uiros militares id pertinere dixerunt: ipse hanc tractationem ad eam politicæ scientiæ partem, quæ est de moribus, pertinere contendit: atque ita huius præclaræ disciplinæ uerum, & certum doctorem Philosophum duntaxat moralem esse statuit, ea (ni fallor) potissimum ratione, quia, inquit, iniuriæ, quibus propulsandis inuentum est duellum, ad scientiam morum pertinent: & honor, qui duelli finis est, in eadem scientia definitur: ideo sequitur, ut duelli materia ad scientiam morum pertineat. Iurisperiti uero quatenus iniurias tractant, ac uirtutes, & uitia: non id faciunt docendi causa, sed ut uitia prohibeant, & uirtutes coli iubeant: cum uero præter sanctiones suas etiam iniuriarum, uitiorum, & uirtutum definitiones, causas, & similia ponunt: id non faciunt, ut solum sint iurisperiti: sed ut agnoscunt iurisprudentiam subiectam esse scientiæ morali, quam (ut sic loquar) præsupponunt: quod etiam de duello intelligendum esse contendit: et eodem argumento eadem possessione milites quoque depellere conatur. Ad summam concludit omnia, quæ de duello considerantur, usque ad congressum & pugnam ipsam, ad moralis philosophiæ studiosos pertinere, non ad Iurisperitos, aut milites, ut tales sunt: ipsam uero conflictionem ad artem tractandorum armorum, quæ uulgo Schermia dicitur, pertinere. Quòd uero multi di- 33

xerint duellum regi & tractari debere secundum consue-tudinem: huius opinionis causam fuisse dicit: quòd cum ante ipsum certas huius rei leges & regulas nemo tradidisset: ac propterea ignoraretur, ad quem id pertineret: melius dici non poterat, quàm de eo secundum consuetudinem loqui: quod tamen non satis commode dicebatur, quando-quidem (inquit) consuetudo cum sit uaria, non uidetur esse idoneum fundamentum, super quod tantæ rei moles con-stituatur. Sequeretur enim, ut quisque more suo, & uarie secundum proprium sensum, uel secundum patriæ suæ consuetudinem iudicaret. Ad hæc confutanda mihi ui-detur non multis opus esse: tum quia quæstio est quodam-modo puerilis, non tanti certè momenti, quanti putat ipse: tum quia nititur fundamentis, & positionibus, quæ præ-
34 *suppposita uocant, manifestè falsis. Sumit enim tanquam positum, & concessum iniuriarum tractationem esse to-tam Philosophi moralis, præsertim quantum attinet ad earum cognitionem: cum tamen ex rei euidentia, atque etiam ex ipsius Aristotelis uerbis clarum sit moralem philosophum non posse habere plenam, perfectamq; in-iuriarum cognitionem, nisi sit etiam legum peritus. Est* Rhet.lib.1.c.
enim iniuria (inquit Aristoteles) cum quis libens con- 10.& c.13.
tra legem lædit. Lex autem est uel propria, uel com- Ethic.lib.5.c.ult.
munis: propriam dico, quam sibi priuatim unaquæque gens, ac natio scribit, & imponit: & secundum quam apud eos, qui communitate uitæ, atque uictus sociati sunt, uiuitur:

Communem autem, quæcunque nullo ſcripto ſancita inſita eſt in natura: cui una omnium gentium conſenſione uide-tur eſſe obtemperandum. Quòd ſi poſſit moralis philoſo-phus eorum, quæ communi illa, & naturali lege continen tur, cognitionem habere: earum certe iniuriarum, quas fieri contingit contra alteram legem ſcriptam, quam pro-priam appellat Ariſtoteles, cognitionem habere non pote-rit, niſi etiam ſit legis ipſius peritus: hanc autem peri-tiam habere non poterit ex ſolo moralis philoſophiæ ſtudio, & librorum ethicorum lectione. Præterea ciuilis pruden-tia non eſt hominis tantum, ut hominis, ſed quia ciuis eſt, qui tum publice, tum priuatim uitæ ciuium, & ſaluti con-ſultum uult eſſe: hæc enim una Reipub. gubernacula per utranque ex legibus, quæ ſupradictæ ſunt, moderatur, & regit: nec unam aliquam, ſed omnes omnium commodita-tes amplectitur, ciuesq; ſuos bonos efficit, & beatos, quod ſummum eſt humanæ uitæ bonum. at ſi in hac ſcientia eſt ſummum hominis bonum: omnium ſit oportet ſcientiarum princeps, domina, &, ut ait Ariſtoteles, Architectonice. Nam quibus in Repub. ſcientijs, & artibus, & ijsdem, quando, quomodo, & quatenus ſit utendum, præſcribit: nec eas tantum facultates, quæ ſunt in honore, & pre-tio, ut rem militarem, Rhetoricen, Dialecticen ſibi ſubiectas habet, ſed etiam reliquas omnes artes, quarum eſt opus in agendo, aut faciendo, ad uſum ſuum accõmodat: edocetq; quid in una quaque harum ſecundum leges faciendum ſit, aut non faciendum: qui campus latior eſt, quàm ut intra

35 *ethicorum fines claudi possit. Causa uero quamobrem sub incertis adhuc regulis uariata est, semperq; uariabitur, dũ erit duelli, consuetudo, quod infra clarius apparebit, ea uidetur esse, quia caret ratione: immo est contra rectam rationem falsis quibusdam positionibus, uel præsuppositis introducta consuetudo*. Et *sicut uerum uero consonat: ita falsum nunquam rei cuiquam consonum est*. Ideo *sapienter ait* Poeta. Arist. ethi. 1. cap. 8.

O *here quæ res* Teren. in Eun.
Nec *modum habet, neq; consilium: ratione, modoq;* Horat. sermo.
Tra*ctari non uult. in amore hæc sunt mala, bellum,* 3. lib. 1.
Pax *rursum: hæc si quis tempestatis prope ritu,*
Mobilia, *& cæca fluitantia sorte laboret*
Reddere *certa: sibi nihilo plus explicet: ac si*
In*sanire paret certa ratione, modoq;.*

36 H*æc etiam est causa, quamobrem incertæ, ac uariæ sint semper de duello* Iuris*consultorum sententiæ: ita ut si alter ex aduersarijs pugnam detrectare uelit, semper, saluo etiam, quem prætendunt honore, parata sint diuerticula elabendi, quod mihi sæpius consulto successit: nunquam enim in tam barbara causa quicquam respondere uolui, nisi quod ad impediendum certamen spectaret*. Q*uinetiam, (absit iactationis suspitio) nulla uidetur esse in genere hoc controuersia, quæ speciosis, ut sic dicam, & coloratis argumentis ita inuolui, & implicari non possit: ut inuitus consultor saluo sibi honore suo nunquam ferro decernat: neque id admodum difficile factu inueniet, cui complura in*

utranque partem in diuersis controuersijs eorum, qui huiusmodi rerum peritiam profitentur, responsa, & consilia formis impressa & edita legere, & considerare uacabit. Accedit eò quòd omnia sumuntur ex consuetudine non scripta, quod nihil aliud est, quàm unumquenq; ex proprio sensu, atque arbitrio pronuntiare. Difficile autem est inuenire prudentes, qui uidere possint, quid quaque in re sit æquum, aut iniquum: Nam euenit sepenumero, ut tum amor, tum odium, quibus in priuatis controuersijs consulti promouentur: tum etiam propria commoda adeo perstringant eorum oculos, ut nequaq; uerum intueri possint: atq; ita propter præsentem cuiusq; aut uoluptatem in amore, aut dolorem in odio, aut cupiditatem in commodis, totum iudicium tenebris inuoluatur. Cuiusmodi confusio in re clariori solet accidere, nempe in mercatorũ iudicijs, in quibus nonnullis placet ex bono, & æquo, ac naturali quadam æquitate potius quàm ex iure scripto agi, et disceptari, quanquam enim certa sunt naturalis æquitatis principia: tamen ex opinionum uarietate confusio tanta nascitur: ut uix ulla sit controuersia, in qua, si quis requirat, non possint ex utraq; parte proferri à multis mercatoribus subscriptæ, et approbatæ contrarium continentes sententiæ, quas appellant uulgari sermone stilos, cuiusmodi in manus meas multi peruenere.

Arist. rhet. 1.

Duellum aũt non esse instrumentum, siue mediũ aptum ad recuperandũ, conseruandum'ue honorem, hoc pacto probatur. Ponunt isti, qui hac de re scripserunt: honorem duntaxat esse duelli finem: honorem autem nemo negat esse uir 37

tutis, & beneficentiæ præmium iudicio, studioq; ciuium delatum: quæ uerba siquis populariter, ut nunc loquuntur homines, explicare uelit: meo quidem iudicio ita dicere possit, honorem hoc loco intelligi mundanā gloriam; quæ bona existimatio, et à nonnullis bona fama appellatur: nam cū eius, qui honoratur, excellentiæ testimonium honor esse intelligatur, hoc nulla re tam locuples hominibus contingit, quàm bonorum consentiente laude, & iudicio de præstanti uirtute. Quæ cum ita se habeant: ex eis hæc euidenter efficiuntur. Primum, ut is honos, eaq; bona fama non alia ratione, q̄ ueræ uirtutis ope acquiri, et conseruari, seu recuperari possit: alterum, ut non sit in cuiusquam arbitrio, ut bonam de se famam, & deferendū sibi honorem ab inuitis ciuibus extorqueat: cum debeat ab illorum libera uoluntate, certoq; iudicio proficisci. Tertium, ut ij à quibus honos huiusmodi, & bona fama proficiscitur, sint ipsi quoque boni, & uirtute præditi: nam mali, & uirtutis expertes non possunt huius rei, quæ uirtutis esse præmium ponitur: idonei iudices esse. eth.4.& 8. Cic. epist. ad Plancum. & de clar. orat.

38 *His positis, si duellum non est uirtus, neque opus uirtutis: consequens est, & efficitur quod mihi propositum fuit. Non esse autem duellum uirtutis opus sed potius esse uirtuti maxime oppositum: sic probatur. Quod est diuinis, & humanis legibus prohibitum: non potest nisi contemptis, uolatisq; legibus ipsis summo cum scelere peragi; at ea maxima est iniustitiæ, scelerisq; pars, leges uiolare, & contemnere: quod ipsum ciuilem omnem tranquillitatem perturbat, labefactatq; publicam libertatem,* Arist. eth. lib. 5. polit. 1. c. 2.

Theognis. *& uitia in se continet omnia : quemadmodum legum obseruatrix iustitia in sese uirtutes continet omnes. Nam isti contemptores legum, quietisq; publicæ perturbatores,* Hom. Odiss. *sunt Gigantes illi, Cyclopes, ac Læstrigones, sine lege, et* Arist. ethi. x. *sine ritu uiuentes, qui à Poetis finguntur, illa monstra teterrima; & diræ pestes Erebi, queis numina mille, mille nocendi artes. Neque erit, ut puto, qui neget diuinis, & humanis legibus duellum prohiberi, cum sint in sacris libris ciuilisq;, & canonici iuris loci notissimi. Neque hic mihi* 39
quisquam opponat consuetudinem : quoniam in scientia iuris exploratum est, & certum, in huiuscemodi actibus, quorum uitium non oritur ex prohibitione, uel quia in uetitis sunt: sed ideo prohibentur, quia sunt per se mali, non posse consuetudinem quantumuis licet uetus sit, peccatũ excusare, aut actus ipsos rectos, & legitimos facere. Quid? quod ipsi etiã barbari, apud quos peruetus erat consuetudo Legũ Longob. l.b. 1. §. recolimus. *iudicialis illius duellii: eam tamen detestantur.* Rotharis. n. Longobardorum rex, *qui eam impiam appellat, ita inquit. Dũ per pugnã ipsam, sicut antiqua fuerat consuetudo, quærere disponebant, grauis causa nobis esse comparuit, ut sub uno scuto per unam pugnam omnem suam substantiam homo amittat, & reliqua :* Ait etiam *infra, quia incerti sumus de iudicio* Dei, *& multos audiuimus per pugnam sine iusta causa suam causam perdere; sed propter consuetudinem gentis nostræ* Longobardorum *legem impiam uetare non possumus.* Et Fed. Imperator, *Monomachiam, in-* In conft. regni lib. 2. *quit, quæ uulgariter duellum dicitur, paucis quibusdam casibus*

ſibus exceptis int er Barones regni noſtræ ditioni ſubiectos
in perpetuum uolumus locum non habere, quæ non tam
uera probatio, quàm quædam diuinatio dici poteſt, quæ na=
turæ non conſonans à iure communi deuiat, æquitatis ra=
tionibus non conſentit: & alibi, eam conſuetudinem pra=
uam, & à tramite rationis cuiuſlibet alienam appellat. c. conſuetudinem eo lib.
Hæc illi. Præterea ſi bona fàma acquiri, haberiq́; non po=
teſt niſi bonorum libero, ſpontaneoq́; iudicio, non poterit
ſtulta uulgi militaris opinio facere, ut duello uincere ad
uirtutem atque laudem pertineat militarem: cum pruden=
tes omnes, nempe Theologi, Iuriſperiti, Philoſophi, cæteriq́;
boni, et honeſti ciues aliter iudicēt. Veruntamen hoc, quod
dico, lucidius fiet, ſi fingamus id, quod prohibitum eſt, li= Deutero. c. 12
cere nō ſolum humanas, uerumetiam naturalem, diuinamq́; diſt. q. c. ſ iſtis
legem redarguere, & leges ipſas ita duellum prohibere, ff. qui. et a qui
ut honoris priuatorum nullam habeant rationem, & ſi b'l. proſpexit.
perquiramus, quid commune habeat duellum cum honore;
nam illud, leges habeant honoris priuatorum rationem &
41 *curam, nec'ne, uidebimus poſtea. Huius autem cognitio=*
nis cauſa, res uidetur paulo altius repetenda: idq́; in pri=
mis conſiderandum, oportere certatores ipſos, ut eis ad
duelli tractationem uenire liceat, eſſe uiros honeſtos, &
honoratos, ut etiam duelli comprobatores concedunt; hono
rati autem eſſe non poſſunt, niſi etiam ſint uirtute præ=
diti: inter tales, ut ad duellum ueniatur, neceſſe eſt inter=
cedat iniuria; laceſſitus autem iniuria, quod ſe aduerſario
ſuo putet eſſe ludibrio, ac deſpectui, & ex ea contemptione

suam minui existimationem, bonamq́; famam: idcirco eũ, à quo lacessitus est, ad duellum prouocat. Ex his duelli 4 2
scriptores eliciunt, materiam duelli esse iniuriam, seu ma-
Institut. de iniur. in prin. *uis dicere contumeliam, quæ uidetur à contemnendo dicta esse: finem uero esse honorem, seu existimationem, & bonam famam; aut uerius illius recuperationem, seu conseruationem. Hæc autem quomodo se habeant, si uiderimus; fortasse id, quod proposui, confirmabitur. Illud equidem concedo, cuius etiam auctor est Aristoteles, si quis æquo ani-*
Rhet. lib. 2.
Ethic. lib. 4. *mo se contemni sinat, aut etiam suos ludibrio haberi patiatur: eum non modo non honorati, sed abiectissimi hominis, ac potius mancipij cuiusdam, quàm liberi officio fungi: nam hac de re inter nos controuersia non est; sed de modo, quo contemptus honori suo prospicere debeat: de quo uidebimus postea. Interim animaduertendum est id, quod isti in ratiocinatione prætermittunt, necesse uidelicet esse, cum iniuria illata est, eum qui alteri intulit, iniustum esse, quod ex ipsa iniuriæ definitione demonstratur: iniustus autem honore aliquo dignus non est, sed tanquam uitij mancipium uituperabilis; itaque non oportet eum honoris causa ad duellum uocari, sed tantummodo opus est, ut tanquam iniustus, & prauus debita pœna afficiatur, neque iniuriam passus propterea dici potest honorem perdidisse; cum honor propria uirtute acquisitus non possit nisi uitio, peccatóq; proprio amitti, at in illatione iniuriæ nullum est patientis peccatum, neque uitium, sed inferentis: ut quid igitur quærat iniuriam passus recuperare,*

conseruareq́; honorem, qui non est aliquo modo imminu-
tus? Prætermittunt ex altera parte lacessitum iniuria, au- Arist. ubi sup.
ctore etiam Aristotele, nisi sit stupidus, & insensatus, Cic. Tusc. li. 4.
illico ad iram commoueri. Ira autem definitur esse libido
puniendi eius, qui iniuria læsisse uideatur: itaque sic iræ
causa est contemptio: finis uero ultio, quæ iræ modum im-
ponit pro dolore efficiens uoluptatem. Hinc autem sequi-
tur, ut iniuriam passi, atque propterea irati finis sit ipsa
duntaxat uindicatio. Quòd si demus, & concedamus ho-
norem uindicatione conseruari, ea certe uindicatio melio-
ri ratione per leges, & magistratus, quàm per duellum
comparatur: nam cum magistratus de iniuria facta sen-
tentiam tulit, ac iudicium pronuntiauit, eius nimirum, qui
43 *accepit iniuriam; saluus est honor. Id uero per duellum nō*
declaratur, cum in auditorum, spectatorumq́; arbitrio ma-
neat, eum ne, cui crimina inferebantur, propter quæ cer-
tatum est, quanquam duello uicit, tamen his infamem iu-
dicent, an omni criminum suspitione liberent: non enim
duelli uictoria rem ita esse, aut non esse statuit, aut conclu-
dit. Cur autem id præstare non possit, duæ uidentur esse
causæ, quarum altera quidem ad ipsam refertur, altera
uero ad spectatores, bonosq́; omnes, à quorum libero iudi-
cio honoris existimatio proficiscitur. Nam quod ad ipsam
uictoriam pertinet: si contingat exempli gratia prouocato-
rem ideo moueri, & impelli: ꝙ cum ipse aduersarium adul-
terū, aut hæreticū, aut falsariū appellasset, aut ab eo iniuriā
sibi per proditionem esse illatā asseruisset, ille eū, ut assolet,

mentiri dixisset, & certando prouocator succumbat, ac uictum se esse fateatur, nihil commune habent hæc duo, hunc uidelicet uictum esse, & illum alterum non uere appellatum fuisse adulterum, aut hæreticum, aut falsarium, aut proditorem. At *dicent isti, cum ille fatetur se uictum esse, simul fatetur à se falsi criminis aduersarium insimulatum fuisse.* At *ego primum id nego esse uerum, neque alia probatione indigeo, cum clare, ac perspicue diuersa sint, nec aliquid commune habeant, propter quod alterum sit alterius consequens: nam si hic duello uictus est, non sequitur, ut ille alter hæreticus non sit, aut proditor.* Deinde *dico talem confessionem metu mortis extortam, etiam si iureiurando firmata sit, ciuili, ac naturali etiam iure non obligare, neque fidem facere.* Quòd *uero ad spectatores pertinet, aliosq́;, ex quorum libero iudicio bonæ certantium famæ existimatio pendet, quiq́; loco iudicum sunt; neq; apud eos hoc quod isti asserunt, locum habet.* E*sto enim concedatur hoc, ex euentu belli spectatores credere posse uictorem uicto esse uel robustiorem, si uiribus, uel fidentiorem si audacia, uel feliciorem, si casu, uel magis astutum, si astutia aliqua ei uincere contigerit, aut etiam fortunatum, si aduersarius uel pugnam detrectarit, uel accepta conditione ad diem dictam in locum constitutum non uenerit, nõ propterea quisquam sanæ mentis planè credet eum iustiorem causam habuisse: non certe magis, quàm si certatum esset de nomine, naturaq́; prouocati, utrum is esset* Centau*rus, aut Satyrus, aut* Cyclops*, monstrum'ue aliud huius-*

mo di, an certus homo.

Hic uero mihi statim opponitur ex Aristotele illa opi- Rhet.2.
nio, qua existimatur Deus affectis iniuria opem ferre, &
iniusta uindicare, cui tamen facile occurritur, cum in prom
ptu sit responsio, opinioni uidelicet præferendam esse ueri-
44 *tatem, cui testimonium tribuunt uerba, quæ supra scripsi*
Rhotaris, & Federici, cum ille dicat se multos audiuisse,
qui per pugnam sine iusta causa suam causam perdiderint:
hic uero affirmet hanc non tam ueram probationem, quàm
diuinationem quandam dici posse. Testatur idem Innocen-
tius Papa eius nominis Tertius, qui narrat. V. & fratres de purg. uulg.
Spoletinos ciues, cum furti accusarentur, coactos esse duel c.2.
lo decertare, in quo cũ uicti fuissent, bonis omnibus à Coss.
Spoletinis spoliatos fuisse: deinde furto apud alios quosdam
deprehenso, cognitum esse, palàmq; factum miseros illos,
quanquam uictos, tamen ea culpa uacasse, innocentesq;
fuisse. Et fuit adeo stolidus, uel fortasse impius, & tyranni
ca prauitate imbutus Imper. Otho, eius nominis inter Ger Sigebertus sub anno Domini
manos primus, qui cum legis condendæ, ac declarandæ po- 942. Vincen.
testatem haberet: orta inter eius proceres dissensione de hystorial. lib.
lege primogenituræ, utrum deberet primogeniti filius, an 24.c.70. Fir manus in uer
uero secundo genitus in defuncti parentis successione præ bo nepos Re-
ferri, tanquam esset quæstio insolubilis, sua sententia rem gis.
dixit esse gladiatorio iudicio terminandam, uoluitq; credi ex
parte nepotum stare iustitiam, quia contigerat ijs cessisse
uictoriam, qui censebant primogeniti filium esse anteferen-
dum. Quòd si illi, qui aliquo modo poterant Deo excusati

esse, quòd legis & iudicum iniquitate coacti certamen sus
ciperent, quanquam culpa uacabant, & in ea re innocen
tes erant, tantamq; iniuriam patiebantur, tamen à Deo
fortunæ ludibrio derelicti, & permissi sunt, ut forte aliorũ
delictorum (quemadmodum idem Innocentius interpreta-
tur) pœnas luerent, quam curam putamus esse Deo no-
stratium horum duello decernentium, qui nulla lege, nulla
necessitate cogente, propria temeritate Deum ipsum ten-
tantes, et, quemadmodum sacri Doctores loquuntur, in Spi
ritum sanctum peccantes, & uindicationis officium, quod
Deus ipse sibi reseruauit, usurpantes, se ipsi uoluntariæ
morti obyciunt, & occidendi aduersary occasionem quæ-
Psalmo. 37. runt? Deus enim opitulari quidem solet passis iniuriam, nõ 45
noli æmulari in fi. et multis alijs locis. tamen omnibus, sed iustis, & qui sperant in eo. Quòd si
quis iniustus ab eo auxilium expectet, audiat ex sacris li-
Macbab. 2.c.9. bris uerbum illud, Orabat hic scelestus Dominum, à quo
non esset misericordiam consecuturus. Esto possit aliquis
ex nostris duello certantibus iustus esse, is certe dici non
potest à Deo ultionem sperare, cum ipse sua temeritate De
um tentando illam sibi arroget, uel præsumat: quanquam,
si uera loqui uolumus ex his, quæ experientia eorum,
quos certare uidimus, comperta habemus, cogemur fateri, 46
ex eis iustos, & bonos esse uel nullos, uel rarissimos. Quo
enim pacto iusti & boni appellari possunt, qui (ut omitta-
mus alia scelera) natura superbi, & moribus efferati, nec
legibus obtemperant, nec iustitiam sequuntur, ad quas se
se aptare, & conformare nec possunt, nec uolunt, sed ipsas

sibi leges, ipsamq́; iustitiam famulari debere arbitrantur: idq́; iustum esse putant, quod animi sui libidini consonat, uel ut planius ac iucundius dicam, quod eorum phantasticis est conforme capitibus? ita ut recte dixisse uideatur Comicus: *Homine imperito nihil quicquam iniustius est, qui nihil rectum putat, nisi quod ipse facit.*

His rationibus alijsq́; similibus, quas, ut sunt uiri perspicaces, non ignorant plerique ex his qui duello patrocinantur, coacti & impulsi fateri uidentur duellum esse rem nefariam, & illicitam, atque omnibus legibus prohibitam; sed tanquam necessariam equestris militiæ (quam ipsi Caualleriam nominant) usu introductam esse, & propterea in bene constitutis ciuitatibus permittendam, uel tolerandam esse contendunt.
47 *Necessitatis autem causam hoc pacto demonstrare sibi uidentur.* Honor, *inquiunt, qui honorato equiti secundum equestrem disciplinam tribuitur, siue honorato cauallerio secundũ uitam caualleres cam (libet .n. eorũ uocabulis uti, quanq́; noua, barbara, et in latina oratione ridicula sunt, si forte harũ rerũ, quas tractamus, intelligentiã, et notionem melius aperiant) is honor, inquiũt illi, propriæ uitæ, ac legibus, patriæ, omnibusq́; alijs rebus est præferẽdus. Cũ aũt iniuriarũ, et cõtemptionis perpessio hominem esse nullius pretij, nulloq́; honore dignũ significet, et leges, ac magistratus ad* Remp. *tuendã tantũ, et utcunq́; prospiciant, ut iniuriã inferentes minis, et certis propositis pœnis arceantur, aut plectãtur, priuatim uero hominis iniuriã passi honori nõ prospiciãt; qnimmo cũ equestris dignitas,*

& caualleritiæ uitæ decus non sustineat, aut patiatur, ut iniuriam passus ad magistratum querelam deferat, ab eoq; opem implorans iniuriæ acceptæ uindicationem postulet, idcirco necessario, et cum laude duelli usus est introductus. Addunt *necessitati utilitatem hoc pacto, & primo inquiunt. Minus malum est loco boni, minus autem malum est duos tantum homines uitam suam periculo mortis obijcere, quàm totam ciuitatem exitij periculo committi, duellum igitur loco boni est, ac propterea utile ciuitati, si permittatur: alioquin eius qui accepit iniuriam gentiles, propinqui, amici, affines, & clientes, qui eiusdem iniuriæ quasi contagione se infectos putant, arma capiunt, & orta seditione, intestinoq; bello ciuitatis status labefactatur & conuellitur: quæ mala duello prohibentur, in quo res nullo propè incommodo priuata ui & propria uirtute, uel (ut ipsi loquuntur) proprio ualore decernitur & determinatur.* Deinde *subiungunt, nemo negabit, quin utile sit ciuitati fidem seruari: duellum autem causa est, propter quam fides seruetur à multis, cum metuant ne ob perfidiam ad duellum prouocentur, tanta enim uis est ueritatis, ut ualidissimos etiam uiros, & audacissimos, eorum animo perculso, & audacia repressa, imbecilles, & timidos reddat, si contra ueritatem se pugnaturos esse sciant.* Tertio *dicunt, eadem ratione multos ab inferendis iniurijs cohiberi: quod ciuitati est utilissimum. Quid? quod aliquis etiam exi-* 4 8 *stit adeo pertinax, ut omnium legum, & bonorum, ac prudentium auctoritate posthabita, non solum necessariũ,*

&

& utile, sed honestum quoque duellum esse contendat his, ni fallor, argumentis. Eadem ratio, quæ, est ab uniuerso ad uniuersum: est etiam à particulari ad particulare: sed bellum uniuersale cõtingit esse iustum, ergo idem dicendũ est de particulari, & sic de duello, ut quandoque possit esse iustum. Præterea, inquiunt, si iustum est unicuique suum tribui: iustum etiam est duellum: at iniuriam passus, cum minus habeat sui honoris, quantum uidelicet ei detractum est de honore ab eo qui fecit iniuriam, debet operam dare, ut imminutus & detractus, siue ereptus honor ei ab aduersario reddatur: æquum enim est, ut ab illo honorem suum recuperet: Non decet autem uirum nobilem repetere honorem amissum uia, & ratione testium, aut legum præsidio, aut per insidias, aut aliena ui, uirtuteq;, alieno'ue robore, seu ualore. Reliquum est igitur, ut imminutum honorem reposcere, & redintegrare non possit nisi suopte robore, sua ui, sua uirtute, uel suo proprio ualore; atque ita, quod consequens est, nisi ratione duelli. Cur autem uiro nobili non conueniat alia ratione, quàm propriæ uirtutis, & duelli honori suo consulere, reddit rationes, quas hic referre superuacaneum uidetur.

Verum his omnibus ita oppositis, quasi ad huius nostræ tractationis initiũ reuocati, uidemur de integro duellum sit honestum, utile, necessarium, nec'ne, considerare debere. Cum uero mihi propositum sit ea omnia diluere & refutare, ab ultimis duobus argumentis, quibus ille probare conatus est duellum in iustis, & honestis esse, initium

faciendum uideiur. Itaque concedo, id quod ego quoq; superius asserui, eandem esse rationem particularis ad par- 49 ticulare, quæ est uniuersi ad uniuersum: modo illud particulare sit illius eiusdem uniuersi pars, alio modo ne-
B.Thomas 2.2.q.40.ar.1 *quiquam: itaque si bellum uniuersale sit iustum, quod ut eiusmodi sit, multa desiderat: inter eius belli hostes etiam particulares pugnæ erunt iustæ, cuiusmodi sunt tria prima genera singularis certaminis, quæ supra ex causa publica fieri diximus: duellum autem, cum non sit eius uniuersi pars aliqua, sed aliud quiddam separatum, & diuersum, non potest ex illo uniuersali accipere iustitiæ communionem. Alterum argumentum ab hoc ipso ductum, quòd unicuique suum sit tribuendum, quoniam affine est primo argumento supra posito de necessitate duelli, una cum illo eadem responsione confutabitur: simulq; patebit neque iustum, neque necessarium duellum esse.*

Sed antequam hoc præstem, opportunum esse uidetur, 50 ut inquiramus, quid nam sit, quam'ue originem, & rationem habeat equestris honor ille, ac potius cauallerescus ille honor, qui necessitati duelli prætenditur. Hæc nomina, quibus nunc utimur, unde ducta sint, uel imperitis notum esse potest, nam ut ab equo latine ducta sunt hæc uocabula, eques, equester, equitatus, ita uulgari sermone à cauallo, qui latinis est caballus, ducta sunt, cauallieri, caualleria, cauallcresco. Quid autem significent, in tot libris hac de re scriptis, nihil mihi legere contigit, præterq; in responsis Mutij, cuius hæc sunt uerba. Il grado della Caualleria è

*un ordine inſtituto per huomini ualoroſi, à fine, che habbi-
no à pigliar la diſeſa del dritto, et del douere.* Quæ deſcri-
ptio, cũ relinqueret nos æque atq; antea incertos, amplius
cõſiderandũ, et perquirendũ duxi, ſi poſſem, quæ fuerit iſtius
origo caualleriæ, quæ leges & inſtituta, qui'ue fuerint ho-
mines illi præſtantes eius auctores, & comprobatores in-
uenire. Itaque mecum aliquando cogitaui, fortè ne mana-
uiſſet ea res à ueteranis illis militibus à Libero patre pri-
mum heroibus appellatis, quos deinde Magnus Alexan- Aeneas ſylu. epiſt. 126.
der, Octauianus Auguſtus, & Carolus Magnus Bac-
chum imitati ampliſſimis priuilegijs donatos plurimum ho-
norauerunt, unde creditur ductum eſſe nomen, & inſtitu-
tum eorum, qui in Germania dicuntur Heralli. Sed in ea
51 ſententia non permanſi, tum, ꝙ nemo ex his Imperatori-
bus permiſerit, ut ſui Heroes honoris cauſa priuatim inter
ſe decertarent, ſed iudicium potius, pœnamq; de his, qui
ſontes eſſent, ſumendam ſibi ipſi reſeruarint, quemadmodũ
nec inter Germanorum Heraldos unquam duelli uſus, aut
conſuetudo legitur fuiſſe, tum quòd, cum duellum hoc ſit
inuentum recentiſſimum, non potuerit eius origo antiquis
heroibus cognita, aut probata eſſe. Libet tamen hic ad-
ſcribere Caroli Magni uerba, & quia continent ſententiã
eorum, quæ prius à Baccho, Alexandro, & Auguſto edi-
cta, & pronuntiata fuiſſe creduntur, & quia etiam ma-
gnifica ſunt, ac digna, quæ pro exemplo, & præcepto
uitæ militaris habeantur. Nam Carolus cum Saxones
ſæpius à ſe deficientes multa ui domuiſſet, ac Longobardos
Romano Pontifici infeſtos ab illius uexatione cohibuiſſet,

Imperator, & Augustus appellatus milites, qui tanti laboris socij, omniumq; itinerum comites fuerant, in hunc modum honore fertur, & militiæ uacatione donauisse. Ite, inquit, milites mei, uos Heroes uocabimini, socij Regum, & iudices criminum, uiuite posthac laboris expertes, consulite regibus publico nomine, turpia corripite, fauete fœminis, iuuate pusillos, consilio circundate principes, ab his uictum, uestitum, stipendiumq; petite: si quis negauerit, inglorius infamisq; esto: si quis iniuriam uobis intulerit, reum se maiestatis agnoscat: uos autem caueritis, ne tantum decus, tantumq; priuilegium iusto bellorum labore partum aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quouis uitio maculetis, ne quod uobis largimur ad gloriam, redundet ad pœnam, quam de uobis sumendam (si forsan excesseritis) nobis, & successoribus nostris Romanorum regibus perpetuo reseruamus. Hactenus ille. Heroū igitur, & Heraldorum abiecta, & repudiata similitudine, ipsius Caualleriæ nomen in aliam me duxit opinionem, cum eam esse uim ueritatis animaduerterem, ut plerunque etiā inuitos ad se exprimendam, & proferendam impellat.

Polit. lib. 4. *Nanque in mentem uenerat narratio quædam Aristotelis ipsa rerum experientia comprobata. Prima, inquit ille,* 5 2
Respublica inter Græcos post regna ex militantibus consti tuta fuit, initio quidem ex equitibus, quia robur exercitus, dum bella gererent, in equitatu consistebat, propterea q̈ peditatus sine ordine inutilis est: hoc autem genus hominum antiquis temporibus nec usum rei militaris habebat,

nec ordinem: itaque robur in equitatu erat. Hæc uerba *Caualleriam istam, si eius intelligentia, notio'ue equestri militiæ respondet: minorem significationem continere declarant, quàm uocabulum militiæ reíue militaris, cum significet rudem, & imperfectam quandam militiam ordinis expertem ac disciplinæ. Qua ex re (nisi fallor) compertum habuimus, quod quærebamus, si modo res est nomini consequens. Patet etiam Caualleriam istam non esse adeo magnificam, ut spretis legibus, & prudentium uirorum exemplis ad usurpandum siue frequentandum duellum solius Caualleriæ auctoritas idonea uideri debeat, cum sit manca, penè pudenda, unde exempla peti non debeant, non tanti certe facienda, qnanti ab istis existimatur: cũ*
53 *autem res Italas memoria repeterem, uisus mihi sum certum tempus inuenisse, quo in Italia huiusmodi caualleria initium habere potuerit.* Hoc autem cum *referri non possit ad antiquissima tempora, quæ Romanorum Imperiũ antecesserunt, quòd illius antiquitatis uix extet umbra memoriæ, neque ad ipsa* Romani *Imperij tempora, quibus militaris disciplina nulla ex parte manca fuit, sed undiq; perfecta & absoluta: accedit eò quòd illis temporibus nunquam inuenitur licuisse militibus priuatas iniurias persequi, suumq; honorem aliter quàm publicis legibus tueri. Secuta est tempestas inclinationis Rom. Imperij, quo demum cadente, atque Italia in barbarorum potestatem redacta, apud Italos homines nullum omnino militiæ genus erat. Quin etiam oppressis Longobardis, qui ultimi bar-*

barorum in Italia dominati sunt, adhuc Itali ab armis ferendis, quibus tot seculis caruerant, desuefacti quiescebāt. Quòd si reguli, & tyranni, de quibus supra locuti sumus, ac ciuitates inter se, aut cum barbaris bellum gerere uellent, externum militem conducere opus erat, quod recte, ac scite reprehendit Thuscus Poeta, ubi ait.

Che fan qui tante pellegrine spade?

Donec Albricus Balbianus cuny (ut nunc loquimur) Comes Bonifacio Nono Pontifice, eo ferè modo, qui supra ex Aristotele scriptus est, ex diuersis Italiæ locis ad duodecim millia Italorum equitum in unam alam coegit: qua externos omnes nempe Theutones, Gallos, Britones, & Anglos ad equitum numero quadraginta millia, qui specie mercenariæ militiæ Italiam diripiebant, & uastabant, ui profligauit, & Italiæ finibus expulit. Ad hunc Italos ad arma, libertatemq; reuocantem, cum militaris disciplinæ ignari essent, idcirco maiori ex parte equites concurrebant, ipse Sancti Georgij uexillum extollens eam. S. Georgy militiam, & societatem appellauit: quòd sanctus uir ille eques fuisse diceretur. Sic enim eius Diui auspicys collecti equites Itali nunquam se terga externo hosti daturos iurauerant. Ex Albrici autem ductu, & contubernio quasi è schola quadam, atque ex ea societate complures audacissimi duces prodiere, qui post illum cum reliquis militibus in duas factiones diuisi sunt, quorum alteri Brachiani, Sfortiani alteri dicebantur. Hi pulsis ex Italia militibus externis pulcherrimum factum auaritia, & omni tyrannico scelere

Platina in uita Bonifacij. Blondus. li. x. Sabellicus enne. 9. lib. 9. Supplem. chronic. lib. 14.

*maculantes, multis annis Italiæ ciuitates & Regulos ue=
xarunt, & concusserunt: nam cum ipsi neque certam pa=
triam, neque Remp. pro qua dimicarent, neque leges habe=
rent, quas seruarent, tota Italia uagantes alijs bella ge=
rentibus uenali fide mercenariam operam præbebant, &
plerunque, ne stipendia deficerent, bella, ubi non essent,
suis artificijs serebant, aut ciuitates de se nihil male meri=
tas uexationem, aut hybernorum impudentes postulatio=
nes pecunia redimere cogebant: Ita diui Georgij milites pul
sis externis militibus, & armorum usu recuperato uniuer
sam Italiam ijsdem incommodis, quibus eam leuasse uideban
tur, aut etiam maioribus affecerunt: Erant enim non mi=
litaria castra, sed prædonum conuenticula, non iusta bel=
la, sed aperta latrocinia. Hæc nostra est opinio de origine
celeberrimæ Caualleriæ, cuius institutis exlegis huius
duelli, ac solo leuissimorum hominum arbitrio nixi, quod for
te antea, sed omnino post oppressos Longobardos introduci
cœperat, usus uidetur esse confirmatus, cum ex eius falsa
auctoritate ista nunc insania pendeat. Quæ si uera est opi=*
54 *nio, mirari nemo debet, si apud eiusmodi uiros duelli usus
fuit receptus, cum exleges essent, &, ut ait Homerus,* Iliad li.9.
*Iure, tribuq́; domoq́; carētes, Nec haberent magistratus,
à qbus suas iniurias uindicari postularēt, nec essent ipsi ani
mi magnitudine, aut alijs uirtutibus præditi, ut iniuriarum* Arist. poli. l. 1
*obliuisci gloriosum sibi esse putarent: itaq́; falsò nostrates
uiri docti tantā isti caualleriæ tribuunt auctoritatē; nam si
antiquitatē auctoritatis matrē reqras, res est recentissima,*

nempe intra C L X X X *annos nata, si temporis conditionem, omnium fœdissimo seculo exorta, si auctores, habet illos rei militaris rudes, & imperitos: latrociniorum uero & aliorum scelerum solertissimos artifices.* Quòd *si qui meam hanc opinionem improbare uoluerint, non repugnabo, si certam ipsi, aut uerisimiliorem protulerint, aut saltem hanc à ueritate alienam esse ostenderint, quod nisi fecerint, non puto me iuste reprehendi posse, si in sententia permansero.* Ne *quis autem putet falso me illis latronum, & scelestorum nomina indidisse, præter alios supra citatos, habeo auctorem* Diuum Antoninum Florentinorum Archiepiscopum, *qui non multo post tempora illa uixit.* Scribit *enim eam alam, quam ipsi specioso nomine equitum* Sancti Georgij *adornabant, ab alijs latronum societatem appellatam fuisse, quòd essent inter eos exulum, latronum, & facinorosorum hominum permagnæ cateruæ: quinetiam singillatim describit quot aureorum millia illi à* Florentinis, Pisanis, Senensibus, & Lucensibus *agrorum uastatione, alijsq; uexationibus, & minis extorserint, & alia pleraq; eorum maleficia, quæ uel ipsorū nominum sonus penè testatur: nam eius societatis principes & duces erant* Sfortia, Braccius, Beordus, Cecchohnus, Brolia, Tartalia, Mostarda, *& similia monstra, nominaq; plusquàm tragica.*

In chronicis 3. par. tt. 22. c. 3. §. 18. & seq.

Sequitur ut antequam proposita argumenta confutare aggrediar, errorem coarguam, & detegam, qui tantis istos tenebris inuoluit, cum ignari legum, quod inexploratum

ratum erat, & falsum, pro certo, & uero sumerent, ac proponerent, leges uidelicet, ac magistratus non prospicere honori hominis iniuriam passi, nec permittere, ut quisq; suapte uirtute suas iniurias ulciscatur: error nimirum communis, in quem ferè omnes inducuntur, qui res quas ignorant, tractare temere, atque illotis (quod aiunt) manibus aggrediuntur. Quemadmodum uero lege id agere liceat, dicam infra, postquam declarauero quo ordine, qua'ue moderatione Christiana religio, moralis philosophia, & illustrium uirorum exempla probos & pios iniurias uindicare, aut condonare doceant.

Sed interim quærendum uidetur quot modis honos tum eius qui infert iniuriam, tum eius qui iniuriam accipit, minui possit. Hac enim in re non mediocris istorum, qui duello patrocinantur, error fecit, ut in absurdissimas consequen-
§ 5 tias laberentur. Omnis igitur iniuria fit aut uerbo, aut facto, eaq; aut præsenti, aut absenti. Si uerbo uel scripto fiat, contumelia dicitur: quæ si iaciatur in absentem, à Theologis detractio appellatur: sin præsenti imponatur, contumelia dicitur, & speciei generis nomen retinet: facto aũt fit iniuria aut occulte, ut furto, ut pulsatione corporis, sicariorum, & proditorum more, alijs'ue quibuscunque dolis, & insidijs: aut aperte, ut rapina, pulsatione, & quacunq;
§ 6 alia huiusmodi uiolentia palàm oblata. Per occultas, clandestinas, dolosas, & malitiosas iniurias nihil detrahi de honore eius, qui ignominijs, & insidijs appetitus est, ac læsus, omnes etiam, qui duello patrocinantur, concedunt,

B. Thomas 2.2.q.73.ar.1

fatenturq́; hominem ita uiolatum, & offensum nullo huiusmodi premi onere, propter quod eum oporteat honorem suum reposcere, ac ad pugnam insidiatorem prouocare: contra potius eum, qui per insidias læsit, omni gradu honoris excidere, atque ut improbum, & detestabilem notari, ac uituperari. Ego uero eadem ratione, quam etiam duelli scriptores sequuntur, affirmo idem multo magis sentiendum, dicendumq́; esse de ijs iniurijs, quæ uerbo, uel scripto absentibus inferuntur. Ea ratio, quam etiam diuus
2.2.ut supra *Thomas adhibet, huiusmodi est. Qui coràm & in oculis alicui maledicit contumelias iaciens, eum contemnere uidetur: is uero qui uerborum contumelijs laceratur, afficitur ignominia, & honoris detrimentum accipit: qui uero uerba uel scripta contumeliosa in quempiam emittit absentem, idest clàm eo, cui maledicit, uidetur eum uereri magis q̃ paruipendere, atque ita honorem eius mon minuit directe, sed de fama detrahit, quantum in ipso est, cũ ei propositum sit, animis eorum, qui audiunt, malam opinionem inferere de eo, de quo maledicè, & contumeliose loquitur. Verum hæc opinio ex auditorũ arbitrio, non conuitiatoris pendet: nam illi plerunque bonam opinionem de eo, cui maledicitur, non minuunt, aut immutant, sed grauiorem de conuitiatore ipso opinionem accipiunt, quem improbum, procacem, & timidum esse arbitrantur, si modo ipsi uiri sunt boni, & prudentes. Nam sapienter illud à Menandro dictum est, quod in hanc sententiam refertur.*

Quisquis est, qui calumnijs statim fidem habet, Apud Stobæū
Aut moribus improbis præditus est,
Aut ingenium prorsus habet puerile.

Talium autem hominum opinionem, uel iudicium uiri probi
57 *nihili facere debent. Itaque cum non minuatur honor eius, qui damno affectus est, cui'ue maledicitur, nisi per ea, quæ coram, & , ut sic dicam, aperta fronte fiunt, sequitur, ut in his tantū causis duello possit esse locus, si modo uerū est honoris causa duellum esse permittendum. Sed neque in his omnibus locus potest esse duello, nisi uterque qui infert iniuriam, & qui accipit, pari sint conditione earum rerum, quibus uis affertur, et repellitur: nam si armatus inermi, comitatus soli, expeditus impedito uim faciat, eadem ratione dicemus hominis uiolati honorem non minui, quoniam is, qui armis, comitum grege, & alia quauis conditione superior unum aliquem solum, imparatum, aliqua denique conditione inferiorem aggreditur, & lædit, uidetur eum uereri, non paruipendere; nam si paruipendisset, uel ueritus nō esset, solus in solum quotidiano more armatus, nulla meliori conditione quæsita inuasisset. Illæ quoque uidentur iniuriæ inter occultas, & clandestinas, ac dolosas numerandæ, quæ liberis, parentibus, uxori, famulis, alijsq; qui ad nos pertinent, nobis curæ sunt, & à nobis pendent, inferuntur clam nobis, aut cum ipsi absumus: quoniam illarum auctores quoque dici non possunt paruipendere, sed potius uereri eos, quibus absentibus, uel clam, aliqua cum ipsis necessitudine coniunctos uiolarunt.*

Hic alia quoque ratio locum habere potest, si imbecillioris
bus uis afferatur, cum turpe, ac uituperabile sit imbecillos
quauis iniuria uexare. Tales *igitur iniuriæ cum honorem* 58
non lædant, uideamus quo sint pacto ferendæ, aut uindi:
candæ: nam cum uis affertur improuisa, & repentina, in:
iuriam à nobis propulsare non possumus, neque à nostris,
cum absumus, quam non nisi post factum cognoscimus;
itaque uel ferenda est, uel uindicanda. De animi æquitate
& patientia, seu uerbo, seu facto iniuria fiat, ex sacris li:
bris, & morali philosophia præcepta, consiliaq́;, & ex om:
nibus literarum monumentis illustrium uirorum exempla
Psal.10. *nobis facile suppeditantur.* Inquit enim Rex Dauid. *Qui*
inquirebant mala mihi, locuti sunt uanitates, & dolos to:
ta die meditabantur: ego autem tanquam surdus non audie
Prouerb. 26. *bam, & sicut mutus non aperiens os suum.* & Salomon.
Ne *respondeas stulto iuxta stultitiam eius, ne illi similis*
Math.5. *fias.* Christus *uero* Seruator *noster.Ego dico uobis, nolite*
resistere malo, sed si quis percusserit te in dextram ma:
Ad Rom. *xillam, præbe ei & alteram.* & Diuus Paulus. Non *red*
In Math. *dentes malum pro malo.* & Diuus Chrysostomus. In *pro*
prijs iniurijs esse quempiam patientem laudabile est. Ipse
Rhet.1.c.13. *quoque* Aristoteles *æqui, & probi uiri proprium esse ait*
acceptam iniuriam patienter ferre, non ad ulciscendum se
parare, non impetum facere in iniuriæ auctorem, sed æquo
animo improbitatem ipsius tolerare. Aristides, *cum impro* 59
bus quidam os ei sputo coinquinasset, risit hominis impro:
bitatem, ac satis habuit dicere magistratui, qui adstabat,

admonendum illum esse, ne post id simile aliquid faceret.
Adrianus Imperator *seruum, qui in se armatus irruisset,*
data uenia curari iussit, quòd esset furiosus . Augustus *cũ*
multorum maledictis uexaretur, satis habuit respondere,
in libera ciuitate etiam linguas esse liberas oportere. Ca-
to cuidam petenti ueniam, à quo fuisset per imprudentiam
percussus, atqui, respondit, nunquam tu me, quod memi-
nerim, percussisti. C. Iulius Cæsar *nihil æque, ac sibi il-*
latas iniurias obliuiscebatur . Lycurgus, *qui leges* Lace-
dæmonijs dedit, non modo æquo animo tulit oculi cœcita-
tem ab Alcandro *temerario adolescente sibi illatam, sed*
ipsum iniuriæ auctorem ad suppliciũ sibi deditum benigne
clementerq́; apud se tandiu habuit, quoad longa consuetu-
dine ex improbissimo factus est omnium frugalissimus.
Pericles *Athenienſium princeps tulit patienter per inte-*
grum diem in publico conuitiatorem temerarium, & in-
solentem, nec, cum uesperi se domum reciperet, à se re-
pulit adhuc maledictis insectantem : postremo ubi in pri-
mo domus limine constitit, ad seruum cõuersus, ito, inquit,
& hunc ciuem domum reducito . Itaque *horum uirorum*
iudicio (nisi ego fallor) nulla contumeliosior esse potest ul-
tio, quàm eum qui læserit indignum iudicare, quem ulci-
scaris . Diuus Christophorus *martyr à Samiorum præfe-*
cto percussus colapho, repercuterem te, inquit, nisi Chri-
60 *stiana pietas, cuius cultor sum, prohiberet .* Quòd *si quis*
non tanta magnitudine animi, tantaq́; uirtute præditus no
lit contumelias, aut iniurias patienter ferre, aut dissimu-

lare, leges id facere non cogunt, sed naturæ indulgentes uindicationem certo modo permittunt: simul enim, ubi opus est, honori eius, cui infertur iniuria, consulunt: simul etiam ne impunita remaneat iniuria, cauent.

Quoniam uero ex his quæ supra dicta sunt, constat honorem, & existimationem ex ipso quidem facto in periculum non uenire, nisi ex ea contumelia, uel iniuria, quæ coram fit, & cœteris paribus: ex alijs uero, data illarũ ignaua tolerantia: Idcirco quoad primam speciem, & iure naturæ, & sacris legibus, & iure ciuili permittitur, ut uis ui repelli possit, modo id fiat adhibita defensionis certa moderatione, uel, ut dici solet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Erit autem moderata defensio, si quattuor habuerit attributiones, seu qualitates, quarum prima cernitur ex ordine actuum in ipsa negotij gestione: est enim ordine facta defensio, cum repellitur aduersarius, à quo primum factus est impetus, seu terror iniectus: non propterea tamen is, in quem fit impetus, pulsationem debet expectare. Itaque cum aliquem districto gladio conspicor in me ipsum inuadentem, si præsenti animo resistens, & repugnans eum occidam, ea cædes, & occisio iure, atque impune facta erit. Secunda qualitas in tempore, atque occasione spectatur, cum scilicet ea propulsatio, atque defensio statim fit, & continenter rixa non intermissa, alioquin ex interuallo temporis non erit amplius defensio, sed in nomen ultionis, quæ priuatis est prohibita, transibit. Et quanuis id continuo factum esse intelligatur, quod persi

l. 1. §. uim ui ff. de ui & ui armata.
l. ut uim. et ibi not. per oẽs doct. ff. de iust. & iur.
D. Thomas 2. 2. q. 64. arg. 7.
Gl. l. 3. uers. qui armari. ff. de ui. & ui armata.
Bar. in l. sed si quencunq; ff. ad l. aquil.
Anan. in c. si perfodiẽs col. fi. de homicid.
Bart. Veron. caut. 29.
l. 3. §. eum q ff. de ui & ui arm.

citur in primo congressu, antequam ad alias actiones di-uertatur, tamen si dilationem interponi contingat non im-becilitate animi, & ignauia, sed propter uim multorum, ac magnam impressionem, etiam tum appetiti hominis iu-sto dolori lex ueniam dat, & indulget. Quapropter acu-tissimus Iureconsultus Ioannes faber eam sententiam com-probat: nam si quis potens, & factiosus multis armatis stipatus pauperi sine comitatu incedenti certam mortem minitetur, & eum ad certamen prouocans manum gladio admouere iubeat: pauper uero uidens aduersus tot homi-nes nullum esse defensioni locum, & se occisum iri, si in-uadentis impetum expectet, & excipiat, nec se posse ca-teruam comitum alere; quam circum se semper habeat; ut inimico possit occurrere, & eius impetum sustinere, oppor-tuno loco obseruato, & idoneo tempore capto potentem inimicum interficiat: homicidij reus, Fabri iudicio, non erit, nam cum semper in periculo uersetur, quoniam po-tens ille, quod est minatus, facile perficere potest, quic-quid facit pauper, metu mortis, & defensionis causa face-re uidetur: etenim minantis ira præsertim uiri præpoten-tis, periculum mortis indicati minnere, quoniam, ut Ho-merus de Regibus loquens ait. Eatenus iracundiam reti-nent; quoad ulciscantur. Cui persimile est illud Salomonis dictum. Ira regis, ut fremitus Leonum. Quapropter is, cui tale periculum impendet, omni tempore, atq; omni uia, & modo se defendere potest, adeo ut etiam si ueneno ne-cem potenti paret, neque sceleris conscientia prematur,

l. quòd aũt lex. §. fi. ff. ad l. iul. de adul.

in. §. ius gentium Inst. de iure nat. gen. & ciui.

d. l. sed si quen cunque clem. pastoralis de re iud.

Ilia. 1.

Arist. Rhe. 2.

neque cædis nomine iudicium capitis subeat, uel (ut uulgo loquimur) neque in foro conscientiæ, neque in foro iudicij pauper homicidij teneatur. Tertia ratio moderatæ de*fensionis posita est in proportione (ut ita dicam) defensionis ad offensionem, idest in æqua detrimenti, uel incommodi dati, & accepti compensatione, cum par pari reddi*-
L. 1. C. un. ut ubi gl. et doct. *tur, nec plus mali refertur, quàm accipiatur, nam si quis te pugno, aut calce petat, eum gladio ferire non licet, sed hoc totum ad arbitrium iudicis refertur, qui tum ex ipso facto, tum ex personis coniecturam faciens fuerit'ne de*-
Io. Faber ubi supra. *fensio extra modum progressa, iudicabit, ita tamen, ut in personis magis consideranda sit manuum promptitudo, & scelerum usus, quàm nobilitas, & diuitiæ. Quid enim si pauper, atque ignobilis miles, uiribus pollens, & facinorum exercitatione assuefactus nobilem ac diuitem ciuem armis parum assuetum, & forte uiribus imparem aggrediatur? non'ne quicquid fecerit ciuis, id eum defensionis iustæ, ac necessariæ causa fecisse bonus iudex arbitrabitur?*
Quarta ratio est, si armis appetitus non possit aliter, quàm 6 2
Cyn. & Bal. l. 1. C. unde ui. Zenzellinus, & Ancha. in clem. 1. de homicidio. *resistendo, & defendendo ex periculo euadere.* Hoc quan*quam ita se habet, legumlatoribus tamen tantæ curæ non solum uita priuatorum fuit, sed etiam honos, ut, ubi fuga telis appetito dedecus afferret, propter quam in uituperationem incideret, legibus non iubeatur fugere, etiam si maxime posset fuga sibi salutem comparare: quòd si resistens se defendendo inuadentem, uel insidiatorem occidat: homicidij reus non est, quòd paria sint apud uiros lauda*-

biles & absolute, id est omnino recedere non posse, & sine dedecore non posse, cum & uitam conseruare, & famam retinere paria iudicentur, & honor omnibus pecunijs, & fortunae commodis sit praeferendus. 63 His illud *additur, si telo appetitus defensionis modum excedat, impetumq; facientem occidat, non esse quidem illi impune, leuiorem tamen poenam persoluendam esse, quòd culpa, non dolo factum sit, quoniam difficillimum sit iustum dolorem temperare, nec possit uir moderatus tanquam staterам in manu gestans, ictus ad certam librare mensuram.* Praeterea, *quia plerunque difficile est probare defensionis causa factum esse, communis est doctorum sententia, probato duntaxat impetu, quicquid in rixa confestim, nulloq; interuallo fecerit is, in quem impetus est factus, inuadentem in se propulsando, & feriendo, iudicandum esse ab eo factum, ut se, caput suum, ac uitam defenderet:* Imo non *probato etiam impetu in se facto, si quis confiteatur hominem occidisse, idq; defensionis suae causa fecisse, nisi aliunde de mendacio conuincatur, ex ea confessione, ut homicida, mortis naturalis poena damnari non potest, sed relegationis, aut alia mitiori poena est puniendus: quid? quod idem defendendi modus permittitur, etiam si non agatur de hominis appetiti seu uexati capite uel uita, se de pecunia tantum, dicentibus* Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus *recte possidenti ad defendendum possessionem, quam sine uitio tenebat, inculpatae tutelae moderatione illatam uim propulsare licet.*

l. in eadē. ff. ex quib. ca. ma l. iusta. ff. de manu uind. l. Iulianus. ff. si quis omissa ca. testamen. Bal. in d. l. ut uim. et Io. Fab. ubi supra. l. si adult. §. Impp. ff. ad l. Iul. de adul. Bart Veron. cons. 1. Anch. ubi sup. Abb. & Feli. in c. auditis de praescrip. Alex. in l. non solū § scien. ff. de. op no. nunci. Sozi. in l. 1. col. x. de uulg. et pupil.

Paul castren. con.35. als est.399.l.1. Bal.ĩ aũc.sed oĩo col.1.C. Ne uxor pro marito.

Atque etiam ubi Princeps, uel magistratus aditus propter imbecillitatem uirium à sumenda de iniurioso uindicta se excusat, permittunt leges ut quoquo pacto unusquisque sibi ipsi ius dicat, & faciat. Quò uero ad alteram speciem prouenientem ex ignaua tolerantia, cum populi opinione dedecori esse existimetur spectato uiro iniuriam dissimulando aut ferendo, impunitam inultamq; relinquere: Institutæ sunt iniuriarum priuatæ, & secundum singula crimina, publicæ in iniuriosos actiones, quibus suas quisque iniurias persequi, & lege agendo, non solum de inimico per magistratum debitas pœnas sumere, sed etiam honori melius, quàm per duellum consulere potest: nam per duellum non probatur ipsius rei ueritas, sed (quemadmodum antea dictum est) solummodo quis fuerit uictor, quis uictus apparet: per leges uero, & magistratus sententiam, res ipsa declaratur, atque ita declaratur, ut is, contra quem sit prolata sententia, pro qualitate delicti, ultra alias pœnas remaneat infamis, scilicet accusatus, ut eius, de quo accusatus est, delicti reus, accusator uero qui, obiectum alteri crimen non probauerit, ut calumniator. Talis autem infamia non sequitur absolute eum qui duello uictus est, nisi in alio peccauerit, quàm quòd contigerit eum uinci. Et existunt adhuc scioli, qui dicere, atque impressis libris affirmare audeant leges honori priuatorum nõ prospicere? Itaq; hoc pacto nullus honoris causa locus duello relinqtur, quoniam, ut supra dictum est, non minuitur honos, neque in discrimen uenit, nisi cum palàm in ore atque in oculis,

pariq; rerum, & adiumentorum conditione, infertur in-iuria (uulgo senza superchiaria) quo euentu siue casu neuter habet, seu uincat, seu uincatur, iustam poscendi duelli occasionem, quoniam uictoris honor saluus est: uictus autem quoniam æquo Marte congressus fuit, nec iure queri potest, nec ad duellum prouocare.

64 Hic, ut uideo, tali argumento nonnulli contra me insurgentes. Esto, inquiunt, non possit iustam ad ineundum duellum querelam comminisci is, qui æquis armorum, aliarumq; rerum huiusmodi conditionibus appetitus, & pulsatus est, etiam si maxime tunc de honore eius sit detractum, cum nisi de ignauia, uel imbecillitate sua, uel fortuna conqueri nequeat: de alijs uero contumelijs, & iniurijs, quòd his honorem lædi negas, & uindicationis causa magistratum adeundum, ac lege agendum esse statuis, id est à ueritate alienum: quoniam aiunt illi (quod ego quoque antea dixi) auctore Aristotele, contumelias tolerare, & propinquos male acceptos negligere seruile esse ducitur: et eodem auctore, laudabilius uidetur pœnas de inimicis sumere, quam is dem reconciliari; quòd malum pro malo retribuere iustum uideatur: iustum uero honestum est. Viri præterea fortis est tum non inferiorem esse, tum inuictum manere: Quapropter Socrates negabat se uelle ad Archelaum Macædonum Regem. à quo magnis præmijs inuitabatur ire, Ignominiam, inquiens, æque esse ei, qui beneficio affectus non potest parem gratiam referre, ac ei, qui malo affectus suam uicem ulcisci non ualet. Sic uidetur Socrate, & Ari

Ethic. l. 4. c. 5
Rhet. 1. c. 9.
Arist. Rhe. 2

ſtotele teſtibus affirmari poſſe, ex omnibus communiter, & promiſcue contumelijs atque iniurijs lædi honorem eius, qui eas tolerando inultas eſſe patitur: læſo autem honore, (ſubiungunt illi) non decet equitem, ſeu cauallerium, neq; etiam ſecundum equeſtris militiæ, ſeu potius cauallleriæ inſtituta licet ei iniuriæ acceptæ uindicationem à magiſtratu per leges quærere, aut honori ſuo aliter, quàm propria uirtute, proprioq; robore conſulere aduerſus eum, qui alterum contemnendo uiſus eſt uirtutis, & roboris eius, quem contempſit, periculum facere uoluiſſe. Hoc argumentum, *ut eſt friuolum, & rationis fundamento carens, nullo negotio diluitur: nam, & ſi timidi ac ſeruilis animi eſſe uideatur contumelias tolerare, non continuo ſequitur, ut omnis iniuria dici poſſit contumelia, ex qua honor lædatur, ſed (ut etiam* Ariſtotelis *uerba ſignificant) ignaua ſolum ac ſocordi illa tolerantia, & negligentia uindicationis honor lædi poteſt.* Ipſam *autem uindicationem per magi-* 6 5
ſtratus, & leges honorifice obtineri non poſſe, nuſquam tradidit Ariſtoteles, *nec ullus unquam uir ſapiens, & fortis, præter iſtos nouos equites, ſiue cauallerios, dixiſſe legitur: quinimo &* Romani, & Græci, & Perſæ, *omniũ denique bene inſtitutarum ciuitatum, & gentium egregij milites,* Duces, & Imperatores *eam decoram ſibi, atque honeſtam uiam, & rationem ulciſcendæ iniuriæ ſemper exiſtimarunt, quæ ſecundum leges ope magiſtratuum inimicos, & iniurioſos ad perſoluendas pœnas uocaret.*

Itaque, ut omnes omnium gentium leges omittamus, quas isti comprobatores duelli uidentur nihili facere, citemus eundem Aristotelem *; qui hoc idem affirmat, ita ut toto ferè quinto* Ethicorum *libro nihil aliud agat : capite uero eius libri quarto in hanc propè sententiam loquitur.* Ad *solam nocumenti differentiam lex spectat, perindeq; personis utitur, ac si æquales sint : si ille iniuria afficiat, ille afficiatur : hic lædat, ille lædatur :* Q*uare iniuriam hanc cum sit iniqua, æquare iudex conatur ; nam cum hic percussus est, ille percussit : hic interfecit, ille autem interyt : passio, & actio in partes non æquas diuisa est : sed de lucro detrahens iudex, & damnum compensans, redigere ad æqualitatem eas conatur :* Dicuntur *enim hæc absolute loquendo de talibus etiam rebus : licet nonnullis minime idoneum nomen esse uideatur, ut lucrum ei, qui percussit, damnum ei, qui percussus est, accommodari possit ; sed ubi tamen perpessioni fuerit adhibita mensura, hoc damnum, illud lucrum uocatur : quare æquum pluris, & paucioris medium est : lucrum autem, & damnum est plus, & minus, contrario tamen modo : plus enim boni, & minus mali est lucrum : contrarium uero damnum : quorum quidem mediũ æquum est, quod ius esse dicimus.* Ius *igitur emendatiuum lucri & damni, medium est : unde etiam, cum altercantur homines, ad iudicem confugiunt : ad iudicem autem ire, est ire ad ius ipsum ; quippe cum iudex nihil aliud sit, quàm ius quoddam animatum,*

& quæ sequuntur : infra etiam positis Hesiodi *uersibus illis ,*

Si quæ quis faciens, eadem patiatur & ipse,
Iudicium rectum fuerit, uindictaq; recta.

Eo.li.c.5. *Subiungit tum ciuitatem conseruari, cum retributio fit, ut comparatio postulat rationum : nam homines, inquit, aut reddere malum quærunt, quod ni faciant, seruitus esse uideatur, aut retribui sibi bonum, quod nisi fiat, actus dandi, beneficiumq; non fit : at ciuitas his conseruatur . Idem alibi*

Rhet.3. *bi Tarentini Archytæ dictum secutus admittit comparationem aræ, & iudicis, eo quòd ad utrunque confugiant, qui afficiuntur iniuria . Citemus insuper ipsum Aristotelis magistrum Platonem , qui non solum pro suæ, sed etiā pro alienæ iniuriæ uindicatione magistratum adire, atque illi adesse, & opitulari summopere laudabile esse affirmat,*

De leg.dial.5 *ubi ait.* Honorandus certe est, iniuriam qui non facit: qui *uero nec alios id facere patitur, duplici honore, immo etiam magis est honorandus: ille enim uni, hic multis hominibus comparatur , cum principibus cæterorum iniuriam nunciet : qui autem unà etiam cum magistratibus iniuriam, quoad potest, ulciscitur, is magnus, perfectusq; in ciuitate uir præconio prædicetur : nam uirtute cunctis excellet.*

Ex *his autem, quæ ante diximus, & retulimus, patet,* 66
eorum, qui iniurias patiuntur , quod ad earum uindicationem pertinet , esse multa genera . Quidam enim , & si possunt strenue ulcisci, quadam tamen bonitatis, uirtutis, & religionis præstantia , libenti, mitiq; animo inimicis

iniurias condonant, & ultionem remittunt: id quod sacri libri faciendum esse in primis docent: scriptum est enim. Ne quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Illud *item.* Mihi *uindicationē, et ego retribuam. & alibi.* Ego *dico uobis, diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui oderunt uos. Quidam autem, & si forte odium remittunt, aut etiam retinent, tamen, cum non sit eorum ita splendida, aut generosa uirtus, ne uideantur ignauo, & seruili animo esse, siue quòd iniuriam ulcisci uideatur esse iucundum, quod cui non contigit acerbum est, uindicationem omnino expetunt: sed illam quidem iustam, & secundum leges, ut probos decet ciues legibus obtemperantes. Tertio loco sunt ij, qui tametsi uindicationem summopere uellent, attamen aduersariorum metu deterriti, uel ignauia propria impediti, non autem uirtutis, aut bonitatis gratia quiescunt. Postremo sunt inquieti, & turbulenti quidam (ut sic dicam) Legirupæ, qui neque condonare iniurias uolunt, neque per leges uindicare, sed per se ipsi, suaq; temeritate, & arrogantia ultionem aggrediuntur, inter quos sunt ij, de quibus loquimur, duelli sectatores.* Hæc *genera quamobrem ita uarie se gerant, aperta ratio est: nam fortis, & magnanimi uiri, atque etiam pietate, præsertim Christiana, præditi proprium est, si quid in se cōmissum fuerit, maxime si facultas ulciscendi non desit, ignoscere, atque iniuriarum prorsus obliuisci, quales fuisse, atq; ut fecisse C. Iulium Cæsarem, et alios, quorum exempla supra retuli, nemo nisi fatuus negaret.*

Deut. 32.
Math. 5.
Luc. 6.
Arist. Rhe. 1. c. 9.

Iusti uero esse & secundum ciuilem, aut mundanam iustitiam facere dicuntur, qui secundo in gradu sunt collocati; at tertij seruiles, & animi pusilli; quarto autem loco numerati cum sint multorum generum, omissis alijs ad institutum negotium pertinere uidetur, ut consideremus qua ratione tueri suam causam possint duelli comprobatores, et asseclæ. Nemo ignorat id, *quod isti passim iactant, equestris uidelicet militiæ, siue caualleriæ usum, & institutum iubere, uel potius cogere, ut generosus miles acceptas iniurias pertinacissime persequatur, donec inimicus non communibus quidem legibus, sed armis, & duello potissimum uictus succumbat. Sed qua ratione id institutum consistere possit, nemo, quòd ego quidem, qui hæc curiosius conquisiui, uidere potuerim, adhuc tradidit, neq; unquam, cum res sit rectæ rationi contraria, & aduersa, in posterum tradetur*. Nam *quod nonnulli aiunt iniurias condonare, atque obliuisci à militari uirtute alienum esse, eiusq; laudi obstare, & officere, sine dubio absurdissimum est: nempe cum militaris uirtus fortitudinis, & magni animi ratione definiatur: & uiri fortis magniq; animi proprium sit inimicis parcere: nisi credunt, istos nimio duelli amore dispientes, homines certe leues, ne dicam nebulones*, C. Iulio *Cæsari, Catoni*, *Pericli, alijsq; præstantissimis* Impe*ratoribus, de quibus ante dixi, militari uirtute præstare*. Videre *uideor nonnullos duelli comprobatores, & asseclas, qui cum primum hæc legerint, me exsibilabunt, & dicent, has esse argutias uanas, & ridiculas, philosophorum,*

*& Iurisconsultorum scholis potius, quàm militari discipli-
na, atque adeo illo suo cauallaresco ordine dignas, & quæ
nihil ualeant contra receptam fortium hominum, atq; inue
teratam opinionem, quæ, ubi agitur de honore, plurimum
ualet, cum honor ipse in hominum opinione, iudicio, ser-
monibusq; sit collocatus. Ego uero instituti mei memor
eorum sibila ridebo, cum sciam imperitorum hominum opi-
nionem, ut possit fortasse nebulam quandam offundere ue
ritati, eius certe uim tollere, & splendorem penitus extin
guere non posse, & ueri honoris fundamentum positum
esse in uirtute, qua sublata, si quid secus homines existi-
ment, error id appellari debet, non opinio, ac multo minus
iudicium. Quoniam igitur iniurias condonare, uiri fortis
& magnanimi, aut etiam illas secundum leges persequi
iusti ciuis officium esse omnes boni, & sapientes, omnibus
seculis existimauerunt, atque hodie existimant: illud ego
iterum ac sæpius affirmo, nihil obstare, quo minus idem bo
nus miles, uel (ut istorum more loquar) honoratus caual
lerius esse possit, & acceptas iniurias, quas ulciscendi fa-
cultas adsit, condonare, uel etiam illarum uindicationem*
68 *per leges à magistratu petere. Cur igitur (dixerit ali-
quis) tantopere conualuit ea inter nostrates milites opi-
nio, inter quos negari nõ potest quin multi & boni uiri, &
prudentes habeantur, ut apud eos timori ac ignauiæ tri-
buatur, si quis iniurias æquo animo ferat, aut illarum ul-
tionem aliunde, quàm à propria uirtute, propriisq; mani-
bus expetat? nam hercule tam inueteratam, ac penitus*

insitam militibus opinionem ratione prorsus carere, & unam esse dicere, nihil habet probabilitatis. Huic ego libenti animo respondebo; Duelli auctores, & comprobatores, siue ex Albrici Balbiani *schola, ut ante conijciebam, prodierint, siue alij quicunque fuerint, oportuisse homines iniustos esse, legum contemptores, atque alijs sceleribus contaminatos, &, ut inquit ille, nulla uirtute redemptos: alioquin inuentores non fuissent tantæ immanitatis, quæ diuinis, naturalibus, & humanis legibus, omniumq; fortium militum, &* Imperatorum*, ac bonorum, & prudentium uirorum laudatissimis moribus, & exemplis aduersatur.* Tales *igitur cum essent illi; & audaces præterea, manuq; prompti, uiam ad iniurias suas uindicandas aliam non habebant.* Nam *cum iniurias condonare tum religioni, & pietati christianæ, tum etiam illi splendidissimæ uirtuti, quæ magnanimitas appellatur, sit consentaneum, & illas aliter quàm secundum leges, & iudicia persequi reginæ omnium uirtutum iustitiæ sit omnino contrarium, homines, qui soliti essent innocentes per occasionem uexare, spoliare, interficere, latrocinia, sacrilegia, & cætera id genus flagitia committere, ac perpetrare, si lacessiti dissimulanter iniurias pertulissent, aut per leges, & magistratus illas essent persecuti; nemo unquam eos causa uirtutis, aut religionis, à quibus ita essent alieni, potius quàm quòd ultionis difficultatibus deterrerentur, id facere putauisset.* Itaque *ut saltem eius ferociæ, quam de industriæ præseferebant, atque ex arte pro*

fitebantur, opinionem apud uulgus retinerent, odium pertinaciter saturare cupientes ultionem contra ius, & fas suo arbitratu sibi sumpserunt, & arrogarunt: demum ut aliquo honestatis fuco rem colorarent, hanc duelli detestandam immanitatem commenti sunt, ineptum sanè, atque oppositum eorum intentioni remedium. Nam si omnes ij, qui absentibus, uel ex insidijs, et aliter q̃ coràm ac cæteris paribus iniurias inferunt (ut superius est abunde probatum) non contemnere, sed potius formidare significant eos, quos iniurijs afficere uoluerunt: hinc sequitur illorum tacita confessio, quòd existiment se illis quos formidant esse imbecilliores: at cum imbecilliori pugnam inire isti quoque suis cauallerijs uituperabile dicunt esse, dedecusq; afferre, non honorem tueri, ideoq; uolunt non licere etiam ad Duellum prouocare imbecilliores: Ad iniustitiam uero, & arrogantiam, propter quas leges sibi natas non putarent, accedebat conscientiæ stimulus, qui huiusmodi scelestorum hominum mentes ab adeundis tribunalibus, & magistratibus deterrebat, ita ut omnes cogitarent atque intelligerent id, quod fortasse Plautinus senex nesciebat;

Quàm meticulosa res sit ire ad iudicem. In Mostell.

Ex his omnibus (nisi me fallit opinio) iam sequitur id, quod ante pollicitus sum me probaturum, ut duellum non solum non sit apta uia, ratio'ue; siue medium aptum ad conseruandum honorem, sed potius contra aptum

sit ad demonstrandum, eum qui ad duellum honoris, aut alicuius probationis causa prouocat, hominem esse nullo honore dignum, nempe scelerum conscientia stimulatum, ita ut tribunal, ac iudicem reformidet, religionis denique, omniumq; uirtutum expertem, qui si uel religionis uel fortitudinis, uel iustitiæ partem aliquam in se haberet, nec propter scelera iudicis conspectum formidaret, aut id, quod ab orbe condito tot millia illustrium militum, Ducum, *&* Imperatorum *honorifice, & magna cum laude fecerunt, iniurias suas inimicis pie, fortiter, ac generose condonaret, uel ad illarum uindicationem iure ageret, ac lege: non autem se nulla necessitate premente honoris simul, & uitæ perdendæ periculo committeret: quod cum ferarum bestiarum magis, quàm hominum ratione præditorum sit proprium, ab omnibus semper prudentibus improbatum fuit,*

Io. Stobæus. *& damnatum.* Itaque Aratus Sicyonius *dux bello clarissimus, cum laudaret quispiam uirum pugnacem, temerarium, & proiectum ad audendum, (uulgo desperatum) ac propterea in bellis eximium habitum, aliud esse dixit plurimi uirtutem facere, aliud uitam nihili facere, eaq; multum inter se differre; apposite etiam* Poeta *ille,*

Martial. l. 1. Nolo *uirum, facili redimit qui sanguine famam,*
Hunc *uolo, laudari qui sine morte potest.* Alius *item,*

Mimus Publ. Crimen *relinquit uitæ, qui mortem appetit.*

Consuetudo *autem, qua rem istam niti putant, ut quasi legitima iam toleranda esse uideatur, quantocunque spatio temporis conualuerit, præstare non potest, ut peccare li-*

ceat: non enim diluit, aut minuit peccatum consuetudo peccandi, sed adauget, tantóq; grauius reddit, quanto ad
69 *plures exemplo suo peruenit. Interim uero non ignoro, neque inficior post introductam huiusmodi immanitatem multos etiam uiros illustreis, & probos (ut probos appellare populariter solemus, qui minimis uitys urgentur) iniuriæ ulciscendæ, & ignominiæ oblitterandæ gratia, aut etiam laudis, & honoris sola cupiditate pericula in pace quærentes in duellum descendisse: Sed illud etiam probè scio neminem uiuere, qui crimine careat. Cum igitur iste militaris honos, qui prætexitur, ista existimatio quæ tantæ immanitati prætenditur (si uera loqui uolumus) plus habeat ambitionis, & ostentationis, quàm grauitatis, & ponderis: cumq; nemo tam sit in uirtute constans, ut non interdum ab ea deflectat, fateri necesse est id, quod assidue docet experientia, magnos animos cum à recta uia discesserint, in hæc duo uitia procliuiores esse, ut à fortitudine in audaciam prolapsi laudem affectent immoderate, & iniurias plusquam oportet intoleranter ferant. Itaque cum illustrium uirorum uirtutes, non uitia sint imitanda, non potest praua duelli consuetudo tanquam legitima illorũ exemplis comprobari.* Sepulue. l. 3.

70 *Quasi oculis cernere uideor adhuc in aliquorum animis residere scrupulum, cur non saltem in ijs modis, siue casibus locus esse duello possit, ac debeat, ubi uidelicet ueri probandi, & diiudicandi facultas alia non detur, quoniam, cum res, aut crimen non probatur, magistratus ea*

de re nihil decernere poteſt, & idcirco reum, qui citatus fuerat, abſoluit: cum etiam dicat lex non deficere ius, ſed probationem. Sed iſti dicant, obſecro, quonam in periculo eſſe poſſit honor, ubi factum ita eſt occultum, ut probari

Ex auĉte Bal. de pace tenẽ. uers. ſed nun quid ille.

nequeat? Quid? ipſi etiam, qui duellum probant, & de= 7 1
fendunt, pro certo non cenſent, ac ſtatuunt, ſi quis acce= ptæ iniuriæ nullũ afferens, & oſtendens indicium, ad duel lum prouocare alterum uelit, eum non eſſe audiendum? quanquam (ut rei ratione carentis fert inconſtantia) ex altera parte dicunt, ubi res teſtibus, aliaq; legitima uia probari poteſt, immo etiam ubi ſolummodo probari cœpta eſt ac tentata, non poſſe amplius ea de re duellum conſlari uel committi: quæ repugnantia ſiue contrarietas ſignum patefacit uanitatis, & inſcitiæ iſtorum, qui neſciunt in his

Multa quæ ad hoc citat Cal can. cons. 2. n.32.

cia rerum, quæ dantur certa: quanquam per ſe non fa= ciunt omnino fidem, aut plenam probationem, iudici ta= men aperire uiam, qua ex illis in cognitionem ueritatis, ſiue ad plenam probationem perueniet. Itaque hoc etiam argumento coarguuntur & duelli, & eius patronorum ineptiæ, qui ita ſe erroribus implicant, ut ſe extricare, atq; expedire neſciant: nam ſi duellum non conceditur, ubi fa= ctum alio modo probari non poteſt, & omnino opus eſt aliquindicio, quòd is, qui facti nullum affert indicium, ſpe duelli præciſa tanq; calumniator reijcitur: omne autem factum, cuius oſtenditur indicium, quæſtionibus ex ordi= ne, alijsq; iuris adiumentis in iudicio probari poteſt, ſequi= tur, ut nuſquam locus ſit duello. Quòd ſi qui ſunt uere 7 2

fortes, quibus conscientia sit pro mille, quod aiunt, testibus, & quos propterea pudeat etiam occultas iniurias inultas, & impunitas dimittere, existimantes ea tolerantia, siue negligentia honorem suum minui, perinde ac si res esset omnibus nota, hi quoque multa habent remedia. Nam si uerè sunt gloriæ amatores, non autem uulgaris auræ uani captatores, habent exemplum ex commentarijs C. Iulij Cæsaris iudicio meo aptissimũ, quod, quoniam omnibus ducibus, & militibus propositum esse deberet, ac memoria retineri, operæpretium esse existimaui, hic eius uerba describere. Nam cum absente Cæsare castra, quibus Q. Ci Cõmen.lib.5.
cero legatus in Hybernis *præerat, à* Neruijs *oppugnarentur, erant (inquit* Cæsar*) in ea legione duo fortissimi* Centuriones, *qui iam primis ordinibus appropinquarent*, T. Pulsio, & L. Varenus*: ij perpetuas controuersias inter se habebant, uter alteri anteferretur, omnibusq; annis de loco summis simultatibus contendebant.* Ex his Pulsio, *cum acerrime ad munitiones pugnaretur, quid dubitas, inquit,* Varene, *aut quem locum probandæ uirtutis tuæ expectas? hic dies de nostris controuersijs iudicabit. hæc cum dixisset, procedit extra munitiones, & quæ pars hostium confertissima uisa est, in eam erumpit: ne* Varenus *quidem tum uallo se se continet, sed omnium ueritus existimationem subsequitur, mediocri spatio relicto.* Pulsio *pilum in hostes mittit, atque unum ex multitudine procurrentem traijcit: quo percusso, et exanimato, hunc scutis protegunt hostes, & in illũ uniuersi tela conijciunt, neq; dant regrediẽdi facultatẽ,*

transfigitur scutum Pulsioni, & uerutum in balteo defigitur: auertit hic casus uaginam, & gladium educere conantis dextram moratur manum, impeditumq; hostes circumsistunt: succurrit inimicus illi Varenus, & laboranti subuenit: ad hunc se confestim à Pulsione omnis multitudo conuertit, illum ueruto transfixum arbitrantur: Varenus gladio cominus rem gerit, atque uno interfecto reliquos paulum propellit, dum cupidius instat, in locum inferiorem deiectus concidit: huic rursus circunuento fert subsidium Pulsio, atque ambo incolumes compluribus interfectis summa cum laude sese intra munitiones recipiunt: sic fortuna in contentione, & certamine utrunque uersauit, ut alter alteri inimicus auxilio, salutiq; esset; neque dijudicari posset uter utri uirtute anteferendus uideretur. Hactenus Cæsar. Nec minus negocio nostro quadrare uidentur Liuij uerba, apud quem Ethnicus miles ab legitimo hoste prouocatus, tametsi strenuus ac fortissimus erat, cum nefas sibi esse duceret cum illo, quòd quondam eius hospes fuisset, pugnam inire, magis ueritus est Iouis hospitalis iram, quàm detrectatæ pugnæ uulgarem notam: & nostri isti duellarij Christiano baptismate abluti, Christo Seruatore sacrisq; legibus floccipensis, etiam ultrò leuissimas quasq; sectantur occasiunculas, ut cum commilitonibus, aut ciuibus, ac plerunq; etiam cum consanguineis pugnam

Lib. 23. ineant. T. Quintio Crispino (ut est apud Liuium) Badius Campanus hospes erat, perfamiliari hospitio uinctus; creuerat consuetudo, quòd æger Romæ apud Crispinum

Badius,

Badius, ante defectionem Campanā liberaliter, comiterq́; curatus fuerat. Tum Badius *progressus ante stationes, quæ pro porta stabant, euocari Crispinum iussit: quod ubi est Crispino nuntiatum, ratus colloquium amicum ac familiare quæri, manente memoria, etiam in dissidio publicorum fœderum, priuati iuris, paulum à cœteris processit. Postquàm in conspectum uenere, prouoco te, inquit, ad pugnam Crispine, Badius, conscendamus equos, summotisq́; alijs, uter bello melior sit decernamus. Ad ea Crispinus, nec sibi, nec illi ait hostes deesse, in quibus uirtutem ostendant: se ab eo, etiam si in acie occurrat, declinaturum, ne hospitali cæde dextram uiolet; conuersusq́; abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem, ignauiamq́;, & se digna probra in insontem iacere, hospitalem hostem appellans, simulantemq́; parcere cui sciat parem se non esse: Si parum publicis fœderibus ruptis dirempta simul & priuata iura esse putet, Badium Campanum, T. Quintio Crispino Ro. palàm omnibus duobus exercitibus audientibus, renuntiare hospitium, nihil sibi cum eo consociatum, nihil fœderatum hospiti cum hoste, cuius patriam, ac penates publicos priuatosq́; oppugnatum uenisset, si uir esset, congrederetur. Diu cunctantem Crispinum perpulere turmales, ne impune insultare Campanum pateretur, itaq́; tantum moratus, dum Imperatores consuleret, permitterent'ne sibi extra ordinem in prouocantem hostem pugnare, permissu eorum arma cepit, equumq́; conscendit, & Badium nomine compellans, ad*

pugnam euocauit: nulla mora à Campano facta est, infestis equis concurrere. Crispinus supra scutum, sinistrum humerum Badio hasta transfixit, superq́; delapsum cum uulnere ex equo desilijt, ut pedes iacentem conficeret. Badius priusquam opprimeretur, parma atque equo relicto, ad suos aufugit. Crispinus equum armaq́; capta, & cruentam cuspidem insignis spolijs ostentans, cum magna laude & gratulatione militum ad Coss. est deductus, laudatusq́; ibi magnifice, & donis donatus. Ex his Iulij Cæsaris, & Liuij locis habent milites, qui ueram fortitudinis laudem assequi uelint, non autem uana ostentatione popularis auræ muscas (ut sic dicam) aucupari, rectam honoris tuendi rationem: habent & ipsi Duces legem, secundum quam permittere possunt, ut milites suam uirtutem probẽt: Habent etiam ad eandem rem exemplum, siue consilium Theodorici Gothorum, & Italiæ Regis clarissimi, atque fortissimi; qui barbaris, & Romanis qui in Pannonia essent, ita scripsit. *Cassiod. epist. lib. 3.* Illud præterea uos credimus admonendos, ut non in uos, sed in hostem sæuire cupiatis: res parua non uos ducat ad extrema discrimina, acquiescite iustitiæ, qua mundus lætatur: cur ad monomachiam recurritis, qui uenalem iudicem non habetis? deponite ferrum, qui non habetis inimicum, pessime contra parentes erigitis brachium, pro quibus constat gloriose moriendum: quid opus est homini lingua, si causam agat manu armata? aut unde pax esse creditur, si sub ciuilitate pugnetur? imitamini certe Gothos nostros, qui foris prælia, intus

73 *norunt exercere modestiam.* Hæc ille. *Facessant igitur duelli amatores isti milites gloriosi, nullo alio aptiori nomine appellandi, quàm Thrasonis, qui si bonorum, fortiumq; militum officio fungi uellent, cum hoste legitimo in bello depugnando amplissimum sibi honorem magna cum laude sine scelere comparare possent: sed hostium uultus formidantes ferociæ tamen opinionem apud uulgus retinere cupientes, cum commilitonibus, & ciuibus, quos oporteret ab hostibus defendere, duelli causas plerunque friuolas, & ridiculas ambitiose mendicando pugnare uolunt, seu uelle fingunt: quod quidem (ut hoc quoque aliquando discam) nihil aliud est, quàm magnæ timiditatis indicium; quippe cum fortis uiri sit proprium in repentinis, & præsentibus uersari periculis, quæ autem loco, & tempore longe distant, seu putantur distare, non sint formidolosa.* Arist.Eth.l.3 c.8. *Ideoq; isti, ut à periculo quàm longissime recedant, seq; in tuto collocent, & per ora uulgi interim ferociæ nomine uolitent, aliquam iniuriæ causam commenti, si sunt in castris sub sole, illinc in urbem sub umbram se recipiunt, amicos consulunt, diuulgant aduenisse ferocem uirum, qui ad duellum inimicum prouocare uelit: conscribunt libellos, quibus querelas omnibus adhibitis cautionibus exponentes inimicum prouocant, uulgo chartulas appellant, quas in celeberrimis locis proponunt in foro, in plateis, in compitis, in triuijs, per uicos, per angiportus, ad omnes uiarum flexus, omnibus denique angulis, & columnis affixæ quoquo te uertas, conspiciuntur.*

In his laxa dies constituitur, & longum temporis inter-
uallum, huiusmodi codicillis ultro citroq; dandis, & acci-
piendis, & pluribus responsis expectandis, captatis inte-
rim per litigiosas uerborum disputationes omnibus late-
bris, rimis, & occasionibus elabendi, ita ut ex ijs qui car-
tulas proponunt, uix decimus quisque ad locum duello con-
stitutum deueniat, & qui demum deueniunt, plerunq; in-
troducta armorum disputatione, quæ sæpius dolosa, et pu-
denda comportantur, uel alijs leuibus, & friuolis de cau-
sis nihil aliud quærunt, quàm diem altercando consumere,
& sic hostem ac spectatores ludificari. Et *sunt etiam ho-*
mines adeo stulti, ut putent, propterea quòd die altercatio-
nibus consumpto certatum non sit, apud prudentes, &
probos saluam sibi esse honoris, et uirtutis existimationem,
cum ex ea puerili actione nihil aliud, quàm de ineptys, ti-
miditate, & uanitate præiudicium fieri possit. Q*uòd si* 74
quis bonus planeq; fortis miles Pulsioni, Vareno, & Cri-
spino similis, qui nullo scelere contaminatus, uirtutis, & re-
ligionis studiosus, magna, et præclara disciplinæ militaris,
aliarumq; uirtutum documenta præbuerit, iniuriam à com-
militone acceptam non persequatur, sed pro insita uirtute
ac pietate toleret, neque tamen interim ab instituta ratio-
ne probatæ uitæ deflectat: erit'ne aliquis, nisi planè stul-
tus, qui tam strenui, fortisq; in hostes militis tantarum
uirtutum oblitus, hanc lenitatem qua erga commilitonem
usus est, in diuersam partem interpretando, imbellem, aut
minus fortem eum dicere audeat? non profecto. Q*uod*

secus eueniet ijs, quorum anteacta uita latrocinijs, adulterijs, ciuium uexationibus, & homicidijs fuerit contaminata: nam quemadmodum mendaci uerum aliquando dicenti ab ijs non creditur, quibus reliqua ipsius uanitas est nota, sic illius animum nemo probat ne in recte quidem facto, qui prauam illius mentem fuerit cæteris in rebus expertus; ideoq; merito supra dictum est eos, qui in duellum descendunt, indicare se nec fortes esse milites, nec uiros bonos, sed timidos, ac multis etiam sceleribus contaminatos.

75 *At (inquiunt isti) quid faciet honestus eques, atque adeo honoratus cauallerius, qui eo non est animo, ut inimico secundum religionis præcepta, aut magnanimitatis, fortitudinisq; exactam rationem iniurias condonet, si magistratus, aut Princeps ciuitatis, quem ille supplex adyt, & implorauit, nolit aut nequeat de iniurioso debitam sumere pœnam? Iam, si hic magistratum, & principem adeundo fecit quod potuit, nemo in eum ignauæ tolerantiæ culpam, quæ Principis est, aut fortunæ, reijcere poterit, neque eius honor læsus propterea remanebit, qui ex ipsa tacita, & seruili tolerantia (ut ante dictum est) lædi solet, nec iniquitas principis ei præbere potest iustam peccandi, & ad duellum prouocandi occasionem, cum cesset necessaria ad id causa læsi honoris. Ad magistratus autem, & Principis officium spectat uindicare ciuium iniurias, præsertim eorũ fidem implorantium, quod nisi faciat princeps, est in culpa: siue is, qui iniuriam intulit, in eius sit ditione, ac pote-*
76 *state, siue sit extrernus: nam quod ad ciues, siue subditos*

pertinet, nota sunt remedia iudiciorum secundum diuersas actiones institutorum: quòd uero ad externos pertinet, nota est uia, ut amice à magistratu, & Principe, cui subditus ille sit, uindicatio petatur: quòd si is tergiuersetur, causa erit legitima oppignorationum, & prædas agendi, seu (ut nunc loquimur) represaliarum, uel etiam belli indicendi: quam ob rem apud antiquos institutum fuit ius

Liu lib. 1. *fæciale, quo res repetebantur, quibus non redditis, deinde*

Diony. lib. 9. *illis à quibus repetitæ, nec redditæ essent, bellum rite indicebatur. Ac ne quis existimet ob publicas tantum, non ob priuatorum ciuium iniurias bella esse gerenda, is audiat*

Pro lege Manilia. Ciceronem ita dicentem. *Maiores nostri sæpe mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis bella gesserunt. & alibi, cum dixisset multos ciues Ro. fuisse à Verre in Latumias coniectos, ac supplicio affectos, necatosq́;*

In Verrem 7. *subiungit.* Si quis rex, *si qua ciuitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in ciuem Ro. eiusmodi, non'ne publice uindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam, ignominiamq́; Populi Romani inultam impunitamq́; dimittere? quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse arbitramini, quòd ciues Rom. iniuria affecti, quòd nauiculary retenti, quòd mercatores spoliati dicerentur?*

Vbi supra. *Quod etiam ex uerbis* Dionysij *colligi potest, & nos ibi latius explicauimus, ubi de causis belli suscipiendi locuti sumus.* Ergo *si* Princeps, *cui subditus est iniuriam passus, conuenienter requisitus non curet officij sui partes interponere, tacite quodammodo significans placere sibi, ut*

inter se armis decernant, is quidem iam non amplius Prin- Arist. pol. 5.
ceps uocandus erit, sed tyrannus, cuius prauitatis inter c.10.& 11.
alia proprium est subditis ius non reddere, in populo dis-
scordias alere, uiros præstantes deprimere, & qui sunt
elato animo de medio tollere, uel ut se inuicem perdant,
alterum cum altero committere: quam ob causam duellum
77 *esse in Italiam introductum supra dictum est. Ego uero in-*
iuriam passo, cuius honor, ut dixi, læsus non remanet, sua-
derem, ut pietatis, & magnitudinis animi causa quiesce-
ret, neque inimici, qui intulit iniuriam, & Principis qui il- Seneca de ira
lam uindicare negligit, peccata, sua facere uellet, cum ul- lib.3 1.
tio ab iniuria non differat nisi ordine: quoniam scilicet
ille prius, hic posterius facit. Sed si omnino impotenti in-
iuriæ dolore stimulatus, aut laudis amore tumens quiesce-
re nequeat, nulla est ratio, quamobrem duello sit opus, in
quo adhuc integer eius honos lædi, & una cum uita etiam
si turpiter uincatur, amitti poterit, sed quamuis patefacta
qualitate iniuriæ, ac per illam inuulgata inimici tacita con-
fessione, qui pudibundo illo modo offendens, se offenso
fortitudine imparem, offensumq; ipsum sibi formidabilem
esse agnouit, læto inquam animo quiescere deberet, id ta-
men si facere nequeat, (quemadmodum prudenter Mu-
tius ait) quocunque modo de iniurioso inimico uindictam Lib.2.c.1.
sumens tanquam iuste faciens, post factum defendi pos-
set. Mihi uero, si peccandum foret, laudabilior; & ma-
gis gloriosa succurrit uia, qua strenuus ille offensus,
quantumuis honoris, laudis, & gloriæ appetentissimus,

si uerè, & non simulate sit fortis, gloria satiari posset, laudabilius quàm inter homines contingere possit, facinus edendo, scilicet à priuato inimico in iniustum illum principem, seu uerius tyrannum iram conuertendo. Qua de re 7 8 quanquam alibi abunde disserui, tamen hic quoque ut opportuno loco aliquot exempla repetam, non certe ut rem legitimam, siue licitam esse probem, sed ut minus malam, quàm sit duelli usum tolerare, ostendam. Quandoquidem occidere tyrannos ab omnibus semper sapientibus laudatū, summæq; gloriæ adscriptum, neque à sacris theologis, si certa cum ratione fieret, improbatum fuit, quanquam Constansiensi concilio non simpliciter quidem id improbatum, sed tantummodo damnata est opinio, & assertio dicentium, tyrannum posse, & debere iure ac merito à ciuibus occidi, siue (ut uulgo loquimur) per quencunque uassallum suum, uel subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias, uel adulationes, non obstante quocunque præstito iuramento, seu confœderatione facta cum eo, non expectata sententia, uel mandato iudicis cuiuscunque. Duelli autem usus ab omnibus semper sapientibus, & theologis, ac legislatoribus fuit summopere damnatus. Itaque cum occidere tyrannum non sit per se malum, neque illicitum, nisi eo modo, quo reperitur prohibitum: cum duellum ideo sit illicitum, & prohibitum, quia per se malum; si omnino peccare istis uideatur necesse, minus peccatum esset in ea parte, quæ minus damnatur, & plus laudis afferre potest. Sed rari hoc audent, quia carent ea fortitudine animi,

quam

D.Thomas 2.2.q.42.arg.2.& de regi. princ.l.1,c.6

Sessione. 15.

Arist.Pol.l.5 c.10.

quam uenditant, & propterea reformidant periculum, Arist. eo lib.
quod propinquius apparet esse hic, quàm in duello: quòd si cap. 2.
uere sunt honoris, & fortitudinis cultores, considerent
79 *hæc exempla.* Philippus Macedoniæ Rex Magni Ale- Iustin. lib. 9.
xandri pater nuptias Cleopatræ *filiæ, &* Alexandri, Diod. lib. 16.
quem ipse fecerat Epiri Regem,*celebrabat: dies erat pro magnitudine duorum regum, & collocantis filiam, & uxorem ducentis apparatibus insignis, sed nec ludorum magnificentia deerat, ad quorum spectaculum Philippus cum sine custodibus corporis inter duos* Alexandros, *filium, generumq́; contenderet,* Pausanias *nobilis ex* Macedoni*bus adolescens nemini suspectus, occupatum angustijs Philippum in transitu obtruncat, diemq́; lætitiæ destinatum, fœdum luctu funeris facit:* Hic Pausanias *primis pubertatis annis stuprum per iniuriam passus ab* Attalo *fuerat, hanc rem ægre ferens* Pausanias *querelam Philippo sæpe detulerat: cum uarys frustrationibus non sine risu differretur, & honoratum insuper Ducatu aduersarium cerneret, iram in ipsum* Philippum *uertit, ultionemq́;, quam ab aduersario non poterat, ab iniquo iudice exegit.*

T. *quoque* Tatius Sabinus*, qui Romæ regnauit cum Ro-* Liu lib. 1.
mulo, cum eius propinqui Laurentum *legatos pulsassent,* Diony. lib. 2.
Laurentesq́; *iure gentium agerent, & apud* Tatium *gratia suorum, & preces plus possent, illorum pœnam in se uertit: nam* Lauinij,*cum ad solenne sacrificium eò uenissent, concursu facto interficitur. Patrum uero memoria* Fulgo. l. 9 c. 3
Ioannes Andreas Lamponianus *sæpe delusus à Galeatio* Egnatius l. 3.
c. ... l. 9. c. 3

Sfortia Duce Mediolani, dum ab eo peteret possessionem sibi tribui Miramundanæ Abbatiæ, quam is à Romano Pontifice iusto titulo acceperat, & Galeatius Brandæ Comensi Episcopo, qui præter ius Abbatiam occupauerat, magis faueret, tribus sibi adiunctis socijs ausus est iniquũ principem, dum sacris in diui Stephani æde interesset, aggredi, & interficere. Hoc autem ius, *atq; hunc morem*

Dion Nicæus in eius uita.

iustissimus, idemq́; fortissimus Imperator Traianus sua sententia confirmauit: is enim cum tribunatum militum Suræ traderet, parazonium, quo pro dignitate cingendus erat, nudum ei porrexit, ac talem, inquit, ensem accipe, quem pro me ita demum strinxeris, si iuste imperauero, quòd si perperam quicquam pro me fieri cognoueris, eo in perniciem meam utaris uelim. Quòd si Princeps nõ 80
quidem prauitate animi, sed impotentia & debilitate impeditus, opem impartiri non posse affirmet, idq; re ipsa uerum esse comprobetur, permittunt leges, id quod antea dictum est, ut unusquisq; quoquo fieri possit pacto sibi ius dicat. Sed de his latius ibi *disseruimus, ubi de causis, & modis opprimendi atque extinguendi tyrannos locuti sumus.*

Paul. Castrẽ. cons. 35. prius quàm iura fierent. als. est. 399. lib. 1.

Iam, *ut puto, ex his quæ dicta sunt, abunde probatum est duellum honori tuendo, neque necessarium, neque idoneum esse, sed contra uitæ flagitiosæ, ac uituperabilis signum patefacere: nihil .n. eius quod præstare posse nonnullis uidetur, conficit: dicam apertius, non est congruũ medium, nec ut in re mala, est sufficiens, cum non pro*

bet rei, qua de agitur, ueritatem, aut falsitatem, sed so-lummodo hunc uicisse, illum uictum esse: nam sæpe contin-
8 1 *git eum succumbere, qui causam habet iustiorem.* Alia *quoque ratione mancum est quodammodo, et imperfectum, siue insufficiens remedium: nam cum legis & consuetudi-nis proprium sit, ut generatim, ac semper prospiciat, & consulat ijs omnibus, quorum causa constituta est, utque sit eius usus perpetuus in eo personarum, & causarum genere, quod in se comprehendit, immanis hæc duelli con-suetudo introducta ad tuendum honorem uirorum milita-rium, quibus (ut ipsi iactant) dedecori tribuitur, & ad-scribitur, si propriæ iniuriæ ulciscendæ causa magistra-tum adeant, aut si aliter quã duelli uia, & ratione honori suo consulant, suæ opis egentes sæpe destituit, nec locum habet, ut id efficiat, quod posse efficere istis uidetur, quo-niam sæpe usu euenit, ut eis iniuria fiat, uel crimen impo-natur ab alijs, quos per duelli etiam leges prouocare non licet, cuiusmodi sunt omnes, qui literarum, & scientiarũ omnis generis studia profitentur, omnes christiano ritu religioni addicti, & consecrati, omnes opifices, pagani, rustici, omnes ignobiles, uiles, & abiecti, omnes denique senes, pueri, & mulieres: fingamus animo, & cogitatio-ne ab horum aliquo multis comitibus stipato palàm uel per insidias, uel alio quouis modo uirum militarem pulsari, aut eius nomen falso deferri de proditione, de maiestate immi-nuta, de huiusmodi alijs, addat ẽt delator se unum frustra multis pollicitationibus in sceleris ministerium solicitatum,*

Arist. pol. l. 1. 2. & 3.

l. iura & l. de qu bus .ff. de legi. de con stit. c. 1.

M ii

aut is militi criminosum aliquid obycienti coràm dicat eum mentiri, quid, obsecro, faciet miles, si propterea minuitur eius honos, quòd ita pulsatus sit uel accusatus, uel ita coram mendacij crimine refutatus, nolitq́; eam ignominiam seruiliter, muliebriter'ue tolerare, præsertim si periculum impendet, ne credulus Princeps, aut magistratus eum, nisi se purget, in uitæ discrimen uocet? certe cum duelli uia non pateat, necesse est ut rem patienter ferat, & quiescat, uel de inimico pœnas quoquo modo possit, extra duellum sumat, uel (quanuis inuitus faciat) magistratus opem imploret.

Nunc tempus uidetur esse, ut propositis antea contradicentium argumentis ordine respondeam, tametsi responsiones ex his quæ dicta sunt, colligi queunt. Primum argumentum, quod erat ex necessitate, iam fuit multis uerbis confutatum, & simul ostensum fuit illud falsum esse, leges uidelicet non prospicere honori contumeliam, atque iniuriam passi: & illud, non licere uiro militari illatæ sibi iniuriæ querelam ad magistratum deferre; cum hoc nullus unquam probatus auctor asseruisse ostendatur, & antiqui tam Romani, quàm Græci, & aliarum bene institutarum gentium duces, Imperatores, & milites fortissimi nunquam id sibi dedecori esse, sed potius summæ laudi duxerint. Ex quo consequitur etiam falsitas illius argumenti, quo dicebatur necessarium esse duellum, ut tribuatur unicuique suum: demonstratum est enim non esse iudicem adeundum honoris causa recuperandi, qui non imminuitur, 82

aut amittitur, nisi contumelia, uel iniuria corãm, & æquis conditionibus facta: Ad uitandam autem ignominiam, & infamiam, quæ à seruili, ac meticulosa toleratione proficisci potest, nihil prohibet militem contumeliæ, uel iniuriæ acceptæ uindicationem petere à iudice, lege agendo cum milite, non minus quàm cum sacerdote, muliere, alio'ue quem ad duellum prouocare non liceat. Quæ uero ab utilitate sumpta erant argumenta, multo sunt debiliora. Nam primum, quo significatur minus malum esse tolerare duellum, in quo duo tantum uitam periculo mortis obijciunt, quam sinere à consanguineis ira serpente totam ciuitatem seditionibus perturbari, ab omni ratione alienum, ac propè ridiculũ est: Vt enim omittamus illud quod ignorat nemo, specie uidelicet grauissimæ offensionis uitandæ, siue prætextu uitandi scandali non esse peccandum: nisi ciuitas sine lege ac magistratu sit, ad officium magistratus pertinet ciues cohibere, ne ad rixas, & arma prorumpant. l. æquissimum ff. de usufruc. *Sic igitur minus malum frustra consideratur, ubi utrunq; malum commode, ac iuste caueri, aut sedari, tolli'ue potest: quanquam & ipsa argumenti causa falsa est, quoniam si militi (ut ante demonstrauimus) turpe non est acceptæ iniuriæ uindicationem à magistratu petere, multo magis cessabit occasio per argumentum obiecta, si de controuersa iniuria magistratus sententia decernatur, quæ certam negotij naturam, & conditionem declarat, quàm si duello, in quo sæpe iustiorem habens causam uincitur; atque ita quæ prætexitur iniuria, nihilominus incerta re-*

manet. Reliqua duo argumenta ab utilitate ducta, propterea quòd duellum causa sit, quamobrem fides seruetur, multiq; ab iniurijs inferendis cohibeantur, multo sunt superioribus ineptiora, & quia nemo ignorat leges, & magistratus ad hoc potissimnm esse institutos, ut atrocium pœnarum comminatione, alijsq; remedijs à legislatoribus excogitatis seruari fidem imperent, & insolentes ab iniurijs arceant, & quia duelli permissio, siue licentia contrarium sæpe parit effectum: nemo enim, nisi fortasse puer sit, aut fatuus, ignorat multos ex Thrasonibus istis, præsertim quibus domi res angusta est, desperatis rebus suis, aut uanæ laudis amore tumentibus, data opera iniurias inferre, aut fidem fallere, ut inde duelli occasionem arripiant, ac propterea ab aliquo diuite stulto (id quod uerba Ioannis Gersonis theologi, quæ supra retulimus, significant) interim ferocitatis nomine alimenta, & pecunias emungant, & in omnibus triuijs, ac plateis ut feroces, & ad duellum profecturi, uulgi sermonibus celebrentur.

His demonstratis & determinatis, per quæ (nisi fallor) planum factum est duellum, præterq; quod est omnibus legibus damnatum, rem esse neque honestam, neq; necessariam, neque utilem, neque pro sententia, siue intentione eorum, qui illi patrocinantur, idoneam, aut efficacem siue sufficientem, superuacaneum iam uidetur esse, id quod ex ijs, quæ ante pollicitus fui, reliquum est, ostendere; q̄ male sit duellum cum iudicio comparatum: ueruntamen, ut notum fiat istos malo instrumento pessime uti, quæ pol-

83 *licitus sum, præstabo.. Omnes ferè huius rei scriptores proponunt, & asserunt duellum ciuili iudicio simile esse, nempe quòd in eo sit iudex, actor, reus, probatio, & sententia: sed qui propositum probet, nemo adhuc extitit, neque posthac existet, quia falsa propositio probari non potest.* Signorolus Iureconsultus alioqui non triuialis pro *certo, & indubitato dicit, duellum cum iudicio comparari, siue duellum, & iudicium æquiparari, citatq; text. de pace tenen. §. si miles. & lombard. de homicidio liberorum hominum. l. recolimus: quibus tamen in locis ea comparatio, nec legitur, nec ullo modo significatur.* Ioannes *à* Lignano *conatur id probare ab effectu, cum inquit.* Duellum *est redactum ad instar iudicij contentiosi, nam sicut in iudicio contentioso sunt actor, & reus, & iudex, & instrumenta, per quæ fit ueritatis declaratio, ut feratur sententia diffinitiua, sic in duello sunt actor, et reus, puta prouocans, et prouocatus,* Iudex, *et instrumenta, ut pote arma, quibus se inuicem percutiunt.* Sed *is hæc esse talia, uidelicet prouocantem, ut actorem, prouocatũ ut reum, et aliquem esse iudicem idoneum siue competentem, et arma ut instrumenta, quæ potissimum probanda erãt, nullo modo probat.* Simili *uitio peccat* Paris *à* Puteo, *qui istã præclarã scientiã se tenere professus de duello scripsit, stilo et ordine ineptissimo.* Duellũ, *ait, est experimẽtũ ueritatis, et de genere iudiciali inter milites, et armigeros, qa constat ex tribus personis, sicut bellũ iudiciale, s. ex persona* Principis, *uel dñi q indicit duellũ, ex cã, ex persona prouocãtis, et prouocati,*

Cons. 96.

In suo tract. §. circa septimam.

Lib. 1. c. 9.

in quo iudicio prouocator adsumit onus probandi suam intentionem cum ense, & iuratur de calumnia, & fit praecedentibus indicijs contra prouocatum, et extorquentur confessiones per pugnam, & qui succumbit uel confitetur, condemnatur per sententiam ipsius praesidentis duello, et non differt iudicium belli à iudicio iudicis ordinarij, nisi in probationibus, quia in duello fiunt probationes mediante gladio de partium uoluntate se contentantium probare cũ gladio. Sed de comparatione nihil probat: idem tamen eodem libro. Duellum, ait, est species probationis, nam si quis accusatur, quod occiderit aliquem, & dicat occidisse defendendo uitam suam, si aliter reus probare non poterit, probabit per duellum pugnando cum accusatore, qui sibi imponit crimen. Et paulo infra imitatus Baldum dicit pugnam comparari cum tormentis, quae in quaestionibus adhibentur, idest pugnam aequiparari torturae, quae non debet fieri nullis indicijs praecedentibus, alioqui perditus, & desperatus quilibet sine causa, quod esset absurdum, ad pugnam prouocaret. Hos imitati alij Iureconsulti partim simpliciter dicunt simile esse duellũ iudicio, partim speciem esse probationis, partim simile esse quaestionibus, et tormentis. Quae confusio inde orta est, unde alios errores initio diximus manauisse, quia non distinxerunt singularis certaminis modos, & species: Nam id genus duelli, quod Longobardorum, & Frederici legibus, aliorumq; huiusmodi introductum, instituto iudicio coram competenti iudice proponebatur, quanquam non erat uera probandi ratio: suc- 84

Bald. ubi sup. in auc. de pace tenen.

cedebat

*cedebat tamen in locum probationis, & quæstionis, siue
tormentorum, quia secundum ipsius pugnæ euentum fere-
batur sententia, iudicij uero similitudinem nõ habebat: quo-
niam cum esset loco probationis, quæ certa pars iudicij est,
non potest dici simile iudicio, cum simile, & comparatum
non sit pars, sed separatum ab eo, cui comparatur.* Hoc
*autem, de quo nunc agimus arbitrarium duellum neque iu-
dicij, neque probationis habet similitudinem, nec aliquis
est, id qui probet, uel probare conatus fuerit, nisi impru-
denti illa personarum enumeratione, quòd utrobique sint
tres personæ, iudex, actor, & reus, nec non querela pro-
banda, & modus probationis.* Sed hoc *pacto ludus etiam
aleæ, pilæ, duodecim scruporum, & eiusmodi rerum aut
cuiusuis sortis extra iudicium iactæ, atq; illegitimæ euen-
tus, si ad eam controuersiæ finiendæ causa recurratur,
æque posset cum iudicio comparari, comparatio tamen
erit semper inepta, aut certe id non efficiet, ut lu-
dus, sors 'ue pro iudicio sit, aut habeatur, quia in eam rem*
85 *iudicij diffinitio non conueniet: cum non sit actus legiti-
mus coram competenti iudice seruato iuris ordine factus:
quæ singula si probauero duello non conuenire, simul exclu-
sus erit à duello iudicialis huius comparationis mendicatus
fauor, & remanebit, id quod est, nudum, ac detestabile pec-
catum.* Duellum *legitimus actus esse non potest, cum sit
lege expresse prohibitum, & hoc non habet in se difficul-
tatem.* Idoneus *uero iudex, siue competens, ex ijs, qui
sunt in Italia locum duello concedere soliti, nemo est, quia*

Doc. in c. forus de uerb. signif. et ĩ rub. de iudicijs.

nemo ex ys est, qui non habeat superiorẽ principem. Inferiores autem illi, quanuis amplas facultates, et priuilegia, siue quas uocant inuestituras habeant à superioribus, non possunt tamen exercere iurisdictionem circa ea, quæ sunt iure prohibita, & quæ supremus Princeps non esset nominatim, siue specialiter concessurus. Nec quicquam efficere potest consensus partium, quoniam notissimæ sunt leges, quibus cauetur, & declaratur illicitum esse pactum, ut iudex sit meus, qui non est, & priuatorum consensu eum, qui iurisdictionem non habeat, iudicem fieri non posse. Tantum uero abest, ut ipsis inferioribus licere putem duellum admittere, ut ne supremis quidem, nempe Imperatori, & Pontifici id facere sine peccato arbitror licere: quod probo id repetens, quod ante sæpius dixi, quia duellũ est iure diuino prohibitum, & contra ius diuinum neque Imperator, neque Papa aliquid pie, uel licite statuere possunt, præsertim cũ non subest causa, atque eadem euidens, et magna, propter quam moueri, & induci debeant, quemadmodum (ne à singulari certamine recedamus) usu uenit, quando Martinus IIII. Pont. Carolum, & Petrum Reges de Regno Siculo certantes legibus soluens statuit eis licere ferro inter se decernere Burdegalæ, quem locum certaminis de more Rex Angliæ utriusq; consanguineus illis constituerat, ut sedato bello, & populorum calamitatibus finitis ipsi potius pro reliquis omnibus de re sua inter se decertarent, quod genus pugnæ supra inter legitima, & concessa certamina positum est; quanquam Paris, et cũ

l. si cõuenerit .ff. de iurisd. om. iud. l. i. & l. 3. C. eo tit.

86

Platina et oẽs illorũ temporũ historici, & Paris l. 1. c. 9. & c. 16.

*alij quidam secuti hoc Martini Papæ factum alia, atque ine-
pta ratione interpretantur. Talis aũt et tam euidens cau-
sa, quia in priuatorum controuersijs, & quiete ciuili repe-
riri non potest, idcirco Papa, uel Imperator, quorum offi-
ciũ est priuatorum controuersias secundũ leges dirimere,
ac sedare, non possent sine magno dedecore, & peccato ad
cõtrouersias dirimendas potestatem duello certandi facere,
ac uulgo permittere: quod imprudenter ab Othone Imp.
factum esse supra est demonstratũ. Itaq; satis apparet hac
in re quoq; perperam locutos esse Paridem, & eius secta- Lib. 1. c. 17.
tores, qui licet eos, qui superiores agnoscunt, et maiori po-
testati parent, duelli iudices idoneos, siue competentes esse
negent, supremos tamen principes, & eas ciuitates quæ
superiorẽ nõ agnoscunt, et quæ belli indicendi ius habẽt, af-
firmant absolute posse suo iure, suoq; arbitratu duellũ qui-
busuis priuatis concedere, quod ex his quæ nuperrime di-
xi, falsum esse patet: nec ualet eorũ argumentũ à iusto bel-
lo sumptum, quia bellum iustũ indici, ac geri diuinæ etiam
leges permittunt: duellũ uero, quod nostrates usurpãt, nusq̃;
87 permittitur. Iure aũt diuino prohiberi duellũ sapientes, quorũ
auctoritatem sequor, hoc modo colligunt, et concludũt. Cum l. oratio. ff. de
aliqd iure prohibetur, id quoq; censetur esse prohibitũ, per sponsal.
quod ad illud perueniri põt: at iure diuino per pceptũ illud, l. cum lex. ff.
Nõ occides, prohibitũ est homicidiũ, ad quod facile per duel- de fideius. Exod. c. 20.
lũ põt perueniri. Itẽ oĩs actus est iure diuino prohibitus, per Marci. 26.
quẽ Deus tẽtatur: tũc aũt tẽtat Deus, cũ tentat qs ad aliqd Math. c. 4. &
peruenire, q̃ effici aut produci nõ põt, nisi fiat per miraculũ 22. q. 2. c. que-
ritur.*

per duellum autem quaeritur, ut uincat non absolute for-
Hosti. & Io. And. cap. 2. de cler. pugn. in duel. tior, quod est naturale: sed iustiorem causam habens, etiã si minus fortis sit, sic igitur tentatur Deus, ut faciat miraculum contra naturae ordinem.

Iuris autem ordinem in duello non seruari satis probatur ex eo quòd ordo iuris esse non potest, ubi actus non est legitimus, neque iudex proprius, siue competens. Verun 8 8
tamen ut clarius ostendam id, quod saepius dixi, istos uidelicet malo instrumento male uti, per singulos actus id facere cõstitui. Iuris ordo poscit, ut actor litem siue ciuilem, siue criminosam illaturus, rei iudicem adeat, et eiusdem rei forum sequatur. Hoc declarant uerba illa Diocletiani, &
C. de iurisd. omn. iudi. Maximiani Impp. ad Alexandrum. Iuris ordinem conuerti postulas, ut non actor forum rei, sed reus actoris forum sequatur. Duelli uero sectatores peiorem etiam ordinis conuersionem faciunt: uolunt enim iudicem esse non eum, qui sit proprius actoris iudex, sed quicunque ab actore, idest à prouocante fuerit electus, atque ita ut reus neq; suum, neque actoris, sed quodcunque actori placuerit, extraneum forum sequi cogatur. Citari uero, & in ius uocari debet reus iudicis decreto, uel mandato, sed neq; hoc à loci constituti domino, uel principe decernitur, neque (ut nos loquimur) coram illo libellus offertur, seu qualiscunque petitio, neque fit litis contestatio; quae sunt omnia iudiciorum propria, uel, ut sic dicam, ex ordine iudiciario substantialia, sed prouocans, & prouocatus ultro, citroq; missis, ac potius, quod absurdius est, affixis in triuijs & plateis li-

bellis, quas carthulas uocant, impetratis interim de more, ut minimum, à tribus principibus diuersorum locorum diplomatibus, ac fidei publicæ literis, quas patentes camporum literas uocant: ita ut ex tribus locis eligi unum oporteat a prouocato, sese mutuo citant, & uocant, diem certum præstituentes ad decernendum ferro de iniuria, siue querela, forte quòd alter alterum quasi litem contestando mentiri dixerit, ita ut ad diem dictam uter præsto non fuerit, perpetua ignominia afficiatur, nullum interim præter illas patentes literas iudicis ministerium, nullaq; præsentia interponitur. Illud uero negari non potest, quin sit contra ordinem iudiciorum, & contra rectam rationem, ac planè cōtra sensum communem: nam in iudicijs cum actor causam suam non probat, reus, ut ius scriptum, & naturalis ratio præscribit, & dictat, absolui debet, hic uero ubi prouocator, cui propositum est nihil legitime probare, tanquam calumniator esset à iudice cum infamia repellendus, non solum nō repellitur, sed eius arbitrio prouocatus
89 cū eo certamen inire cogitur. Age uero ipsum probandi modum, in quo multa insunt absurda, uideamus: primum enim ex his quæ supra dixi, satis liquere potest duellum non esse inter legitimarum probationum genera, sed potius (ut sic dicam) inter diabolicas diuinationes, & inter impias ac superstitiosas Dei omnipotentis tentandi rationes connumerandum: * deinde cū in iudicio fides est facienda, non aduersario, sed eo præsente, uel citato res iudici probari debet: nostri autem duello addicti in suis chartulis, nulla

l.qui cum maior. §. fi. de bo. liber. l. athl §. calumniator. ff. de infam.

* l. inter stipulan. §. 1. ff. de uerb. obl. l. quinquagīta. ff. de probat. l. si quādo. §. sed cum C. de test.

omnino iudicis mentione facta, alter alteri se rem proba-
turos proponunt: quapropter auctor libri de honore in sua
illa definitione illa uerba posuit, cum alter alteri uult
probare.

Illud uero omnium est absurdissimum, quod & rem 90
ipsam ridiculam reddit, licere prouocato arma quæcunque
uelit, eligere, & iisdem diu se exercere, prouocatorem ue
ro cogi illis ipsis de improuiso sibi traditis, seu denunciatis
decertare: rem autem absurdam esse melius patebit, si ui-
deamus q̃ friuolis rationibus ea res fuerit introducta. Hu-
ius immanitatis ratio semper adeo fuit incerta, ut ante Fe-
derici secundi tempora ad prouocatorem & arma eligere,
& locum pugnæ statuere pertineret, donec Federicus ipse
in Regno Neapolitano legem condidit his uerbis. Consue-
tudinem prauam, & à tramite rationis cuiuslibet alienam,
quæ in Regno nostro obtinuit hactenus, funditus extirpan
tes statuimus, ut is, qui alij pugnam obtulerit, in ijs casi-
bus, in quibus est pugnæ iudicium reseruatum, iuxta con-
ditionem, & qualitatem ipsius pugnare debeat, quem con-
uincere per oblatam pugnam intendit, non ut olim, ad ele-
ctionem illius, qui ipsam pugnam obtulerit, fieri debere.
Huic decreto rationes subijcit dicens, præmeditari nanque
deberet primitus accusator, & secum perpensa delibera-
tione pensare, quis, & qualis conditionis existat is, cui pu-
gnam intendit offerre, & reus, qui fauorem à iure prome
ruit, & præter spem omnem ad pugnæ dispendium aduo-
catur, cum se defendat ab alio prouocatus, suæ defensionis

modum non debet amittere: His demum rationibus hoc subijcit quasi corollarium: Quòd si miles fuerit is, qui pugna impetitur, & eques se uoluerit defendere, aduersarius eius quamuis miles non sit, eques similiter ipsum impugnet. E contrario si pedes fuerit is qui se defendere nititur, licet is, qui pugnam obtulerit, fuerit miles, non ut miles, sed ut quilibet alius pugil accusatum impugnet: defendentis nanque debet esse electio, qualiter melius se defendere ualeat ab alio impetitus. Hæc Federici lex tum quia uniuersalis non est, sed uni Regno Neapolitano cauet, ac prospicit eius finibus circunscripta, tum quia iudicialis tantum duelli causa constituta est, illius inquam, quod ab eodem Frederico ad quattuor modos siue causas contractum esse diximus, in causa huius duelli, quod à nullo iudicio profectum à nostratibus temere usurpatur, nullam potest uim legis obtinere; quanquam etiam si concedamus eam uim legis uniuersalis habere, tamen cum duelli usu, uel potius abusu, in quem scriptis, & uerbis inuehimur, neque facit, neque idem sentit, non enim loquitur de omni armorum genere ita, ut descendat ad incertas quasdam, & inusitatas armorum species, quæ ad fallendum, & frustrandum nouo quodam artificio excogitantur, ita ut aduersarium non præmeditatum magis onerent, & impediant, quàm instruant, & iuuent. Sed de certo, & usitato genere, quod alterutris conueniat: nam si eques peditem prouocet; pediti lex potestatem facit eligendi utra pugna, pedestri, an equestri, decertandum sit:

ut eques intelligat, si pedes ita statuat, armis pediti congruentibus & conuenientibus rem gerendam esse: eodem modo si pedes equitem prouocet, eius arbitrium sequi debet, ut sciat armis equestribus, & equestri apparatu, si eques ita iusserit, pugnandum esse. Huius igitur legis uerba istis duello addictis ansam non dant eligendi quæuis arma, quorum pleraque sunt insolita, inusitata, ac ferè prodigiosa, sed tantummodo eligendi principio quidem conditionem, deinceps uerò arma, non quælibet, sed legitima, idest conuenientia dignitati siue conditioni personæ, quam uel ipse, uel aduersarius gerit. Itaque solum id restat ut uideamus an propter idem genus, similitudinem'ue rationũ, 91
quas adhibet Federicus, hic usus eligendi arma quæuis, & qualiacunq; defendi possit. Rationes, ut dictum est, afferuntur duæ, quarũ neutra id suadet: nam prior, cum admoneat prouocantem, ut prius cogitet, quæ nam sit uis, et dignitas eius, quem prouocare uelit, nihil aliud afferre, & confirmare uidetur, q̃ id, quod lex statuit, pugnandum uidelicet esse pedestri, uel equestri pugna ipsius arbitrio prouocati. Altera est ratio (qua Paris, et alij Iureconsulti, et eos imitati uulgares isti, qui de duello scripserunt, potissimum nituntur ita æquum esse prædicantes) quoniam scilicet causa rei, qui præter spem, & expectationem inuitus in dimicationem uitæ compellitur, fauore dignior, & commendatior esse debet, alioquin esset prouocanti facile præparatis dolis illum in insidias tradere. Hanc rationem etiã iuris Romani consuetudine probabilem esse confirmant,

nam,

nam, inquiunt, & actor ipse, cum de re aliqua cum alio uult experiri, & alicui actionem intendere, & locum, & iudicem eligit, contra uero reus arbitratu suo, ut excludatur actio, exceptiones adhibet, quæ prius sunt diiudicandæ: addunt nonnulli reum eò digniorem fauore esse, quòd reus, cum accusator eum cuiusuis sceleris arguat, communi existimatione accusatore præstat, cum unusquisque bonus esse existimetur: atque ex his id colligunt, & efficiunt, ut meritò prouocans armis à prouocato electis pugnare cogatur, ne alioquin ulla impar ratio sit inter eos. Quæ omnia sunt falsa non minus q̃ absurda. Nam neque actor eam habet facultatem, ut pro iure suo locum, & iudicem eligere, sed tantummodo ut ad suum, idest, competentem iudicem adire possit, aut etiam unum ex pluribus eligere, si plures habeat iudices suos, & competentes, neque reus potest suo libero arbitrio, quascunque uelit exceptiones, iudici probare, nisi recte, & ordine illas opposuerit, ut idoneæ, legitimæq; uideantur. Bona uero existimatio frustra hic consideratur, cum isti concedant necessarium esse iniuriæ, cuius intenditur actio, aliqua indicia reperiri, et afferri, per quæ certissimum est illam communem bonam existimationem, quam dicimus bonitatis præsumptionem, tolli, & euerti: quam ob rem ubi res iure, & secundum leges agitur, nisi data indicia recte, atque legitime diluat, ac purget reus, quæstiones, & tormenta cogitur subire.

Iam satis (ni fallor) ostensum est, neque uerbis, neque

*sententia legis, quam Federicus constituit, neque rationi-
bus, quas Iureconsulti afferunt, defendi posse, arma quæ-
cunque eligere libitum ei fuerit, recte, ac iure eligi à pro-
uocato, cum ei potestas solum fiat alterutrum genus ar-
morum eligendi pro dignitate, usúq; militiæ, uel pedestre,
uel equestre: ea uero electionis potestate facta, & optio-
ne declarata, nemo nisi planè communi sensu carens di-
ceret cogendum esse prouocatorem alijs, quàm quibus
communiter alterutrius ordinis milites utuntur, armis
pugnare.* Hoc autem quod à me dicitur, ut magis, & isto- 9 2
*rum, qui ad insaniam usque se se duello addixerunt, per-
uicacia, & istius noui ordinis equestris, quem recte pro
dignitate rei odiosa barbarie cauallerescum nominant, ua-
nitas refutetur, & coarguatur, infinitis antiquorum exem-
plis, ac testimonijs comprobatur: nam, ut omittamus ea,
quæ uel ex pacto, uel casu inter hostes fieri diximus certa-
mina, in quibus ijs armis certabatur, quæ casus unicuique
parauerat, uel quæ pacto inter eos conuenerant: in eo cer
tamine quod ex prouocatione inibant, id solum animaduer-
tebatur, ut pedes cum pedite, eques cum equite concur-
reret. Cæterum arma unumquenque suo modo gestauis-
se, modo essent eius generis militibus ipsisq; pugnatoribus
consueta, facile colligi potest ex omnibus antea citatis
exemplis, ac potissimum* T. *Manlij* Romani, & Dioxip-
Liui.lib.7. *pi Atheniensis: ille enim Gallo, eximia corporis magnitu-
Gell.l.9.c.13 dine, ac prælongum ensem, uel potius (ut scripsit* Qua-
drigarius) duos enses gestante, mediocri ipse uir status

ra congressurus, utroque inspectante exercitu, non simili, sed Hispano *, nempe breuiori ad propiorem pugnam habili cingitur gladio, quo & uictoriam de cæso statim hoste reportauit.* Dioxippus *uero à* Corago Macedone *prouocatus* Diod.li. 17. *multis hominum millibus atq; ipso magno* Alexandro *spectante, non fulgentibus armis, quemadmodum prouocator* Coragus*, ornatissimus erat, sed suo more (erat.n.* Athleta*) nudus, oleo unctus, cum serto maxime decenti, clauam solummodo* Herculis *ritu manibus gestans, in medium processit. Fuit autem certaminis progressus atque exitus huiusmodi:* Macedo *mediocri distans interuallo lanceam in* Dioxippum *intorsit, quam ille paululum reclinatus euitauit: post id sarissa intenta ad eum feriendum contendit: ut propius accessit,* Dioxippus *claua sarissæ inflicta totam eã confregit, sicq;* Macedonis *conatus bis frustratus fuit: tunc gladio rem gerere deliberans, manu educere eum instituerat, quum assiliens* Dioxippus *præuenit, suaq; sinistra manu illius manum, qua ensem stringere parabat, occupauit: dextra autem è statu eum suo deturbauit, cruribusq; substractis in terram deiecit; ibi super iacentis ceruicem pedem impressit, clauaq; in ictum sublata ad spectatores se conuertit, qui incredibili, & maxima uiri uirtute commoti clamorem ingentem ediderunt.* Alexander *iussit, ut uicto parceretur.* Dioxippus *aduersario suo incolumi dimisso, ob partam adeo insignem uictoriam corona à suis popularibus honoratus est.*

FINIS.

68